

Linæa Sogn i gamle Dage.

Ved EDV. EGEBERG.

(Sluttet).

XVII. Degne og Skoleholdere.

I. Degne.

Om Degnenes Kaar i Almindelighed i Tiden fra Reformationen til Landboreformerne findes der udførlige Oplysninger i Joakim Larsen: Bidrag til den danske Folkeundervisnings og Folkeskoles Historie 1536—1784. II. Degnene. S. 29—91. Kbh. 1916.

Dette Kapitel kan læses som Indledning til, hvad her paa Grundlag af Kirkebøger og Tingbøger skal meddeles om de enkelte Degne i Linæa, og det skal ikke genfortælles her; jeg skal blot for at give en Forestilling om Degnens Stilling i Sognet anføre den Embedsed, som denne maatte aflægge for Biskoppen (1646).

1. Jeg N. N., kaldet til at være Degn i N. N. Sogn, lover, at jeg vil leve rettelig selv og rettelig lære Ungdommen Dr. Morten Luthers lille Catechismum udi sin Ord og Forklaring efter Kong. Maj. Ordinantz.

2. At jeg vil saa være paa mit Embede inden og uden Kirken udi sand Gudfrygtighed med Bøn og Paakaldelse, saa ingen med Guds Hjælp nogen Steds skal tage Forargelse af mig eller spotte denne Orden for min Skyld.

3. At jeg ej vil findes modvillig mod min Sognepræst, Provst og Biskop i nogen Maade, men heller være min Øvrighed hørig og lydig i alt det, som kristeligt og ret er.

Saa sandt hjælpe mig Gud og hans hellige Ord. Amen.

Om de Linæa Degnes Indtægter har vi bevaret en Opgivelse af Niels Arhner fra 1772. Da den sikkert ogsaa gælder for hans Forgængere, skal den meddeles her:

I Linæa Sogn er fra de ældre Tider befunden 29 hele Gaarde, men baade før og i min Tid, nu paa 24de Aar, har jeg ej kunnet obtinere min Ret uden af 26 Gaarde, altsaa er 3 afgaaet.

I Dallerup Sogn skulde der og befindes i forrige Tid 24 hele Gaarde. Men nu ej mere svarer af end $22\frac{1}{2}$ Gaard og altsaa i begge Sogne bortgaaet 4 hele og 1 Halvgaard.

Af hver hel Gaard i begge Sogne svares lige meget i Korn, nemlig 1 Sk. Byg, som almindelig ved Jule-tide leveres; her foruden af Silkeborg Gaard aarl. 1 Td. Rug, 4 Sk. Malt og 1 Side Flæsk. Som er i Penge ansat for 3 Rdl., 1 M., 8 Sk.

Offer af begge Sogne kan ungefær af den almindelige Almue blive hver Højtidsfest 5 Rdl.

Julerente af hver Gaard i Linæa Sogn er altid svaret 1 Lispund Brød og 1 Gaas eller for samme 1 M. i Penge.

Paaskerente af ermeldte Sogn ligeledes 1 Brød 1 Lispund og Æg 1 Snes.

Julerenten af Dallerup Sogn er ligesaa af en Helgaard 1 Sk. Byg og 1 Gaas eller i den Sted 1 M. Penge; men i Brød noget mindre end her i Sognet, af en Helgaard ved 26 til 28 Mark Brød. Paaske- renten er i Brød ligesaa; men i samme Annexsogn er Redsel givet og svaret 1 Snes Æg saavel af de halve som af de hele Gaarde.

I Linæa Sogn er to Møller, af hver bliver aarlig svaret 1 Sk. tør Rug. I Dallerup Sogn er 1 Mølle, af samme gives ligeledes 1 Sk. tør Rug.

Af Husfolk, som er gift, erlægges til Degnen aarlig 12 Skilling, saa kaldet Nannest eller Arbejdspenge. Og af en enlig 6 Sk. foruden det lidet Offer. Og det uden Forskel enten de ejer selv deres Huse eller har dem i Fæste eller i Leje, enten de er i Krigstjeneste eller udenfor, alt saa længe de bor her i Sognene og hører til Menigheden.

Fra gamle Tider af skal her efter Sigende have været Degnebolig, som ved Vaadeild skal være afbrændt; siden har Degnen her maattet fæste eller leje sig Hus Værelse.

I den Tid Godset her var Deres Majestæt tilhørende, nød Degnen aarlig en fornøden Udvisning med Ilding, men fejler nu mesten, siden det kom under Proprietær [Ritmester Hoff].

Ager og Eng er her ej mindste Degnen tillagt.

Laurids (—1647).

Den første Degn i Linaa, jeg véd Navn paa, hed Laurids. Han nævnes i en Sag mellem hans Søn, Christen Degn, og Herremanden paa Silkeborg, Christian Fischer. Af denne fremgaar det, at han rimeligvis har været Degn i Linaa til 1647, thi fra det Aar stammer hans Søns Kaldsbrev paa Linaa-Embedet (²¹/₃).

Christen (1647—86).

Han var Fæster af baade Gaard, Bol og Hus. I 1675 nævnes i Tingbogen en Række Universitets-Bønder i Linaa — altsaa af dem, der nu sad inde med de Fæster, som i den katholske Tid laa under Aarhus Domkapitel: Kannike-Gaarde, -Bol og -Huse. Her omtales bl. a. Bertel Rasmussen, Christen Hjort, Peder Corporal og Christen Degn. Den sidste har altsaa baade Gaard og Hus, og sad inde med en af de første, som i min Barndom endnu bar Kannike-Navnet. Samtidig var han Fæster af et Bol under Silkeborg, der stadig gaar igen i Lensregnskabet som det, der i Fæste svarer »Hjul og Vogn«. Endvidere har han Fæste paa kongelig Anpart i Kirketienden af Kirkejord paa Mollerup Mark (vel sagtens noget, der har tilhørt Bjarup Kirke), som han altsaa driver, og endelig i Leje et Stykke Jord af den Gaard, der da tilhørte Præsteenken Margrethe Mathiasdatter Zoega, Linaa.

Christen Degn har altsaa haft Plov i adskillig Linaa-Jord.

At han ikke altid har kunnet klare sine Udgifter,

giver Tingbøgerne dog ogsaa Rede paa. 1665 har Silkeborg Fordringer paa ham for baade Oldengæld, Landgilde og Arbejdspenge. Og samme Aar kræves han af baade tidligere Underskriver paa Slottet Niels Pedersen Blok og »forrige« Slotsskriver sammesteds Peder Mönch (eller Munk), som nu begge bor i Linaa, for lignende Gæld. Det maa altsaa være Restancer, som disse Mænd har staaet i Forskud for.

1667 er den før omtalte Margrethe Zoega, »salig Hr. Palle Wendels Efterleverske« ude efter ham for Kopskat. Denne Gang er han i Selskab med Johanne Jensdatters, salig Hr. Knuds¹⁾ Efterleverske, Søfren Jensen, Degn i Dalby og Mette Lasses i Haarup. Christen Degns Skyld er den ikke ubetydelige Sum 9 Sletdaler. Og samme Aar stævner Margrethe Z. ham atter, denne Gang for Tiende af den omtalte Kirkejord paa Mollerup Mark og andre Tiender af den Jord fra hendes Gaard, som han har fæstet. Han har, siger Enken, »avlet og indhøstet uden min Minde eller nogen Betaling« i tre Aar.

Samme Aar stævnes han for uberettiget Brug af noget Fællesjord paa Linaa Mark.

1670 findes i Tingbogen en lidt taaget Beretning, hvoraf det synes at fremgaa, at Christen Degn her har været indviklet i en Sag, hvor det drejer sig om noget »Rug, som var solgt udi de halvanden Bloche paa en Mark udi birche hied«, (vest for Linaa). — —

Der er desuden en anden Sag, som ikke alene har en pengelig Side, men strejfer det kriminelle²⁾.

— Det er imidlertid ikke blot som sagsøgt, vi træffer Christen Degn i Gjern Herreds Ting. Han er ogsaa selv ude som Sagsøger. Det falder ham saaledes flere Gange saa svært at bekomme det ham som Degn lovligt tilkommende, at han maa paakalde Rettens Hjælp.

1675 er han ude med en omfattende Stævning for »Degnerente og Genant« ved »Seks-Høring«³⁾. Skyldnerne er strøet ud over begge Sogne: Rasmus Rasmussen

¹⁾ Knud Vognsen, Præst i Alling, død 1665.

²⁾ Se Aarbog 1928 S. 16.

³⁾ Seks Bisiddere i Retten.

i Linaa og Ane Søffrens i Skjellerup maa hver ud med 24 Skilling, Ane Rasmusdatter og Niels Morrids af Sorring bløder 22 do., Ane Jørgensdatter, Haarup, 1 Gaas, 4 Brød og 1 Snes Æg o. s. v.

Mere Interesse end disse Bønders eller Bønderkoners Efterladenhed i Erlæggelsen af deres Skyld har det at eftergaa en Sag, Christen Degn har med den daværende Ejer af Silkeborg, tidligere Vinhandler i Glückstadt, Christian Fischer. Denne havde af Kongen, Frederik III, faaet udlagt Gaard og Gods som Betaling for meget store Vinleverancer, og han skulde nu overtage Kronens Forpligtelser overfor Sognets Degn — 1 Td. Rug, 4 Skpr. Byg (eller Malt) og 1 Side Flæsk —, men var uvillig til det.

Christen Degn gaar da, ligesom Præsten Jakob Fogh i Linaa, der, omtrent samtidig¹⁾, har en lignende Sag med Herremanden, til Retten. Og han fører en Række Vidner i Marken, som paastaar, at det er en gammel Ret fra den kongelige Tid, det her drejer sig om. Frans Jensen, Linaa, forklarer, at da han for 28-29 Aar siden tjente hos Niels Nebel i Skjellerup, »da kom Christen Degn af lenna til dennem og laante Niels N.'s Vogn og vilde føre Genant om Julen ved Silkeborg og da bekom han den omtalte Genant.« Og da han tjente »Sal. Mogens Høg, Lensmand paa Silkeborg, saa han, at Mogens H. betalte Christen Degn Genant i rede Penge paa Silkeborg Fruerstue.«

Og Rasmus Solgaard i Linaa vidnede i lige Maade, at »mens Christen Holck, Frederik Urne og Thage Thott var Lensmænd paa Silkeborg har han i 12 Aar været kørende med Christen Degn til Slottet at hente samme Genant.«

Om nu Vidnerne har været af en tvivlsom Beskaffenhed — Rasmus Solgaards Navn var jo, som bekendt fra tidligere Afhandlinger, ikke af de fineste — eller der har været andre Grunde, Herremanden har kunnet hefte sig ved, nok er det, Degnen fik Rettens Dom mod sig denne Gang. Christian Fischer slap foreløbig for »Genanten.«

¹⁾ Se Aarbog 1922 S. 64 ff.

Da Sagen imidlertid atter i 1677 toges op af Christen Degn, maatte Herremanden neje sig.

Degnen lader Fischer »mundelig« stævne ved Laurids Smed, Silkeborg, og Sagen gaar altsaa atter an i Retten og faar denne Gang et ret interessant Forløb.

Christen D. præsenterer sit Kaldsbrev af 1647, og vi faar her at vide, at det er udstedet af Ridefoged Christen Jensen, paa hans Husbondes, Lensmand Jochum Bechs, Vegne, og tillige undertegnet af daværende Præst i Linæa-Dallerup, Palle Pedersen Wendel, »og menig Linæa-Dallerups Sognemænd.« Og dette Brev lyder bl. a. paa, at han skal »nyde al den Degnerente och Rettighed som hans Formænd fra gammel Tid.« Kaldsbrevet er dernæst vedlagt en Redegørelse fra Christen Degn. Heri paastaar han, at han af Lensmændene ikke blot har bekommet sin lovlig tilkommende Genant, men endog faaet denne udredet i »fiende tider af de Suenske betienter« — af dem, der har siddet inde med Slot og Gods. Hos Fischer er det ikke gaaet saaledes til: »Stundom jeg, stundom min Hustru haver inderlig søgt, men er bleven trøstesløst afvist.« Og i denne Sammenhæng lader han ogsaa sine »uopfødte tiggfærdig børn« rykke i Marken i Medlidenhedens Tjeneste, og bemærker, næsten drivende af Taarer, at »intet synes nærmere end Bettelstaven«. Og han maa derfor, hvor nødig han end vil, gaa Rettens Vej. Og atter understreger han sin Uformuenhed og siger i Anledning af denne, at dette, at han er »vorden saa fattig fremfor mine Formænd er ikke at undre, ti det meste og beste, hvorved Degnene har levet, har de haft af Slottet, saa af Rettighed saa af Gavmildhed.« I de 13 Aar, Slottet har været Fischers, har han ikke faaet mere end »stundom 24 Skilling, stundom 28 Skilling paa en Offerdag og ingen videre Løn end 5 Skpr. Rug og 2 Sider Flæsk.«

Han henviser her meget fornuftigt til, hvorledes andre Slotte i Landet affinder sig med deres Degne angaaende Genant og Offer. Først til det nærliggende Skanderborg. Degnen faar her »Korn, Salt, Humle og andre species i Penge er anslagen mere end

Hundrede Rdlr. rede Penge foruden hans Degne Ret-
tighed i By og uden By.«

Ligeledes peger han i Retning af Dronningborg.
Der »giver den Itzig proprietarius som sædvanlig
en rigtig Degneløn.«

Og her paa Silkeborg gives ham »den ringeste
Ydelse, som gives af noget Slot«. Alligevel er Christen
Degn ikke fordringsfuld og begærer ikke alt som
(tidligere) er givet, thi han har ikke her de nødven-
dige Vidner paa Fortidens Ydelser, »da de ere døde,
der med mig kunde vinde (vidne) min Paaskebrød
og Julekager«. Han henstiller fromt Sagen »til
Gud og Chr. Fischers Samvittighed og fordrer alle-
neste den Tønde Rug og de 4 Skpr. Malt og den ene
Side Flæsk« om Aaret.

Sluttelig ønsker han, »at han ikke med Suk og
modig Torreri (Taarer) skal andrage andre (end Fischer)
i Steden.«

Fra Fischers Side fremkommer saa et kraftigt Mod-
indlæg. Det er, saavidt skønnes, sat i Pennen af
Delefoged Anders Thomesen, Sejl. Der henvises her
først til den tidligere Dom, som jo gik Degnen imod,
og der gøres Indvending mod, at Degnen bruger »Frans
Saugmand« til Vidne. Denne kan ikke tages gyldig,
fordi han tidligere er bleven dømt for »usandfærdig
Beskyldning mod Chr. Fischer«. Endvidere paastaas,
at Degnens Kaldsbrev intet nævner om Størrelsen af
Genanten. Og saa anføres det, som sikkert er Hoved-
grunden til, at Herremanden ikke er tilbøjelig til at
yde Degnen hans Tilgodehavende. Det hedder nem-
lig, at Christen D. har hverken i Christian F.s eller
i Lensmændenes Tid, naar der holdes Prædiken,
»gjort nogen Opvartning«, men derimod »i den Sted
udi adskilligt stor importunitet mod Chr. F. bevist«. Ja,
her ligger sikkert Hunden begravet. Degnen har
ikke vist Vinhandleren tilstrækkelig Ærbødighed, naar
han kom i sin Herskabsvogn og stillede i sit Stade
for at høre Prædiken i Linaa Kirke.

Indlægget ender saa med den nogen hovne Tilbage-
visning af Klagen, at Christen D. er ikke saa myndig,
»at han Christian F. kan nogen Lov foreskrive eller

sig selv Rettighed gøre. Og han paastaar ham ydermere at være pligtig til at udrede de Omkostninger, Sagen har afstedkommet.

Herremanden maa altsaa alligevel denne Gang give tabt for Degnen. Dommen falder i dennes Favør. Og dette skyldes sikkert de gode Vidner, Christen Degn denne Gang fører i Marken angaaende de større Indtægter, der tidligere fra Silkeborg er indgaaet i Degnens Kasse. Det er to Præster, som begge véd god Besked her. Den ene er Jørgen Pedersen Obel og den anden Anders Pallesen. Den første har været Præst i Linaa og den sidste en Præstesøn herfra. (Se iøvrigt min Afhandling om Præsterne i Linaa).

Endnu et lille Udsnit af Christen Degns Liv og Levned er det lykkedes mig at overkomme. Det fortæller saa at sige intet om Manden selv, men da det giver et lille Billede af Landsbyens Liv i hans Tid, og da især af dennes Raahed, tager jeg det med.

Begivenheden er tidfæstet til Aaret 1669. Forhistorien kendes ikke, men den er et gammelt fjendtligt Mellemværende, som slaar ud i det, her skal meddeles.

Christen Degn og hans Hustru er en Dag borte fra Hjemmet, og mens de er ude, gaar »Peder Podmand (Podemester el. Gartner), dennes Broder Jens Piesen og Dorit Rasmusdatter, tilholdende i Leno, ind i hans Huus og Gaard« og mishandler et af Degnens Børn, den fjortenaarige »Madelen Christensdatter«. »Hendes venster Ben straks (lige) ved hendes Knæ — — sad i to Stykker, dog Skindet var helt.«

Der føres saa en hel Række Vidner i Sagen, som »med Ed og oprakte Finger efter Recessen« siger omtrent det samme, dog med lidt Variation i Fremstillingen. Saaledes har Maren Piersdatter set, »at Magdalene laa i Høet og græd«, og Maren Rasmusdatter fortæller, at hun nær fra Gaarden hørte, at Pigebarnet skreg, og da hun saa ind ad Vinduet til hende, bad Magdalene hende lægge lidt Hø under hendes Hoved.

Historien ender dog i Tinget med, at de to Parter — som det saa ofte sker i den Tids Rettergang — »tog hverandre i Haand, bekjendte og tilstod, at

være med hver andre venlig og vel forligt.« Christen Degn har dog først faaet et pengeligt Udbytte af Mellemværendet, idet at Podemanden, som synes at være Hovedpersonen i Overfaldet, dømmes til at betale i Bøde »20 Slette Daler udi to Terminer, i Dag otte Dage og til St. Mortensdag førstkommende.«

— — Naturligvis er Christen Degn ogsaa selv adskillige Gange fremme som Vidne i andres Sager.

— — Han døde 1686. Han har altsaa været Degn i Linaa i omtrent 40 Aar og blev en gammel Mand.

Jon Olufsen (1688—1732).

I Universitetets Matrikel af 1680 kaldes han Jon Olai Fannøer, og i Fortegnelsen fra Bispearkivet over de kaldede Degne Joen Olufsen Faunøer. I de hjemlige Protokoller kaldes han blot Jon. Han opgives i Matrikelen som Student fra Ringsted, han er altsaa Studiosus og har tilbragt en Tid ved Københavns Universitet.

Han blev gift samme Aar, han kaldes til Linaa (1688), med Magdalene Christensdatter. Navnet kan faa os til at gætte paa, at hun var Christen Degns Datter.

Hun fødte sin Mand fire Børn, fire Piger, Anne (1689), Cathrine (1690), Kirsten (1693), som bliver kun Aar gammel, og Johanne (1695). Magdalene dør saa, men hendes Dødsaar staar ikke indført i Kirkebogen.

Jon Olufsen gifter sig igen 1703 med Anne Cathrine Christensdatter. Hendes Efternavn kan tyde paa, at hun er Søster til den Afdøde. Med hende har han otte Børn: Ole (1706), — som jeg i 1758 træffer i ulovlig Skovhugst i Linaa Skov »Kjællingøie«. Daniel (1708) — formodentlig opkaldet efter Herremanden paa Silkeborg, uden at det dog ses, at denne til Gengæld har fadderet — som dør 1732, Magdalene Cathrine (1709), der dør samme Aar, Peter (1710), Hendrik (1712), Christen (1714), som bliver gift 1733 med en Pige, der hedder Cathrine Brænderup, Cathrine Magdalene (1716) og sluttelig Thomas, vist gift i Haarup 1743 med Mette Jensdatter.

Anne Cathrine overlevede sin Mand i 24 Aar og døde i »Hospitalet« i Linæa, den Poulsen-Fischerske Stiftelse. — Datteren Johanne tilbragte ogsaa sine sidste Aar der og døde samme Aar som Moderen. Denne havde en Søster i Linæa. Det meddeles nemlig i en af Kromanden Jens Hagensens Sager, at Jens Mariager har købt Brændevin hos Degnens Kones Søster Ane Svendtsen¹⁾, (formodentlig indgiftet i den tidligere omtalte Storbonde-Slægt i Linæa: Svendsen og bærende dennes Navn). — Til Opklaring af den sociale Position, Jon Olufsen indtog i Pastoratet, kan maaske benyttes Kirkebogens Opgivelser af, hvilke Mænd, han anvendte som Faddere ved sine mange Børns Daab, og har haft som Gæster ved det paafølgende Barnsøl. Det er her væsentlig Egnens Bønder, han har holdt sig til, maaske dog især til de mest ansete af disse. Saaledes fremviser Kirkebogen flere Gange Rasmus Bertelsen, en enkelt Gang Anders Høg og den rige Laurs Nielsen i Møllerup. Han har dog ogsaa haft Faddere »udenfor Bondestanden«. Til No. 2 (Kirsten Cathrine) figurerer — i Kirkebogen med udhævet »latinsk« Skrift — Johan Smidt — vist fra Silkeborg og Fader eller fjærnere Slægtning til Ernst Johansen Smidt dersteds, som blev gift 1740 med Dorteia Christensdatter Woetmann. Og til No. 8 (Peder), fadderer Ridefogden paa Silkeborg, Hans Bæhr. Ved No. 4 paraderer Carl Rosen²⁾ fra Lavengaard som Daabsvidne, og ved No. 9 (Hendrik) har han opdrevet noget saa anseeligt som Major Bornech, Lavengaard og Herremanden paa Silkeborg, Christian Fischer. De optræder sammen med Joachim Poulsen, som vist er hjemmehørende i Linæa Præstegaard og altsaa heller ikke Bonde.

Det synes, at Jon — trods den store Børneflokk — har kunnet holde de stedlige Rotter fra Dørene, som man siger. Der foreligger i alt Fald i Tingbøgerne ikke noget Krav paa ham, som er kommen i Rettens Hænder. Derimod har jeg truffet nogle udenbys Krav. Saaledes et Par fra Aarhus, hvor han vel har

¹⁾ Aarbøger 1928, S. 34.

²⁾ Aarbøger 1928, S. 17 ff.

gjort sine væsentligste Indkøb. Det ene er af 1699. Da stævnedes han, sammen med en hel Del andre Linaa Mænd, af K. Jens Jakobsen, Borgmester og Handelsmand, for 5 Rdlr. 1 Mark 15 Skilling. Det andet fra 1705 er fra Petter Brædstrup og er løbet op til 3 Rdlr. 1 Mark og 4 Skilling. Denne Stævning har især Interesse derved, at lignende er udgaaet til en hel Række andre Mænd der i Egnen og viser, at Petter B har Kunder i Voel, Skellerup og Flensted, og at enkelte hefter for ret store Beløb, saaledes Corporal Jørgen Holmer, Flensted, for 10 Rdlr. 1 Mark, Søren Borup og Jens Vestergaard i Linaa for henholdsvis 7 Rdlr. 1 Mark og 6 Rdlr. 1 Mark. Mellem Skyldnerne befinder sig ogsaa Rasmus Bertelsen og Søren Skomager.

Tingbogen for 1705 indeholder følgende Stævning, der udgik fra Claus Jessen, Herredsfoged i Gjern og Framlev Herreder: For Dom at sidde stævnes fornemmelig og særdeles Jon Olufsen, som har handlet imod kong. Befaling angaaende Brændevins Brænding og Sælgen . . . Eders Hustru og hendes Søster Anne Christensdatter, saavel som Eders Tjenestepige for Vidner at anhøre . . . angaaende Overlast som min udskikkede af Eder er tilføjet med videre.

Det vil altsaa sige, at Stævningsmændene af den samlede Degnefamilie + Tjenestepigen, er blevet rimeligvis baade udskældt og pryglet. Overfaldet kan yderligere understrege, at Øvrighedens Indgreb i Brændevins-Forgaaelserne blev - som ogsaa dens Fremfærd mod ulovlig Skovhugst — betragtet som et Indgreb i den personlige Frihed. Og det kan tillige fortælle, at Jon O. har været en noget voldsom Herre, for jeg har nemlig ikke før her, ved mine lange Gennemgange af Tingbøger, truffet paa Overfald af Stævningsmænd. Og maaske kan det ogsaa fortælle, at Degnen ved denne Lejlighed har været lidt for stærkt paavirket af den Drik, han bryggede og solgte. Han solgte forøvrigt ogsaa Øl. Det berettes nemlig af et Vidne i den nu saa ofte berørte Hagensenske Brændevins-Sag, at da man ved en given Lejlighed ikke kunde bekomme Øl hos Kromanden, gik de ind til Degnen og fik en Drik tyndt Øl — —«.

At Jon Olufsen ogsaa ved andre Lejligheder har været under en Indflydelse af de stærke Drikke, der har bragt ham i Forlegenhed, turde fremgaa af det, som nu skal fortælles.

Christen Degn i Gjern holdt 6. April 1693 »Barnsøl«, beretter Gjern Herreds Justitsprotokol. Ved den Lejlighed har han indbudt, formodentlig blandt adskilligt flere og som Faddere, sine to Kolleger Gregers Degn fra Skorup og Jon Olufsen fra Linaa. Det er ved den Lejlighed gaaet meget livligt til, saa livligt, at da det kommer den gejstlige Øvrighed for Øre, har denne maattet blande sig i Sagen, der nok drejer sig om »Skændeord og Slagsmaal« mellem Værten og Jon Olufsen, som i Drukkenskab har angrebet og begegnet(?) hinanden imod, deres Embede og Orden til ringe Respekt og andre til stor Forargelse!« Gregers Degn, som har været Tilskuere ved Sammenstødet, opfordres til at give en Fremstilling af dette, og i denne søger han at dække lidt over det skete, med efterfølgende lidt dækkende Bemærkning, at han formener ikke, at deres »onde og usømmelige Forhold imod hverandre skal have forset sig imod Hans Majs. Lov« og deres Embedsed. Provsten er dog ikke af denne Mening, og han indstævner saa alle tre Degne for den gejstlige Ret i Gjern Herred.

Samme Ret bestod paa dette Tidspunkt af de tre Assessorer: Provst Niels Christensen Friis til Skorup-Tvilum, og Præsterne Jacob Nielsen Fogh til Linaa-Dallerup, og Erich Thomasen til Gjern-Skanderup. Som man ser: de tre Degnes Sognepræster. Retten sattes den 26. Juni samme Aar, i Skanderup Kirke, ved ni slet »— de gejstlige Retter havde« i Reglen Sæde i Kirkerne.

Ved Forhøret toges først Christen Degn for, og »han svarede — — — saaledes, at han vidste aldeles intet at have været enten Embedet eller Orden til nogen stor Forargelse — —« Man mærkede sig Ordet »stor«. Degnen tør sikkert ikke fastholde, at der slet ingen Forargelse foreligger. Men han forklarer imidlertid undskyldende videre, at det Klammeri, som skete udi hans Hus, er hannem ulovlig paaført af Jon Olufsen, og hvad han havde gjort —«. »Ordet gjort« kan

jo godt pege i Retning af Slagsmaal — »eller talt imod Jon Degn, det var han højt nød og tvungen til, men han havde gerne villet være i Fred, endog han havde lidt Skade —« formodentlig Mærker af Slag — »og stor Uret«.

At han ikke er overbevist om sin Uskyld, vil sikkert fremgaa af det, hans Forklaring slutter med: — — hvis Velædle Højærværdighed¹⁾ ellers »eragter Forseelse af hannem at være begaaet, enten imod Loven eller sin Ed, beder han hannem, saavel som hans hæderlige Provst allerydmygeligst om Forladelse og lover udi slig Tilfælde (med Guds Hjælp) sig aldrig herefter at skulle forse, thi tildags vidste han intet bedre, at hans høj Øvrighed derfor med barmhjertige Øjne til hannem fattige Mand, som sidder med en svag Hustru og otte smaa Børn, vilde sig tilvende, det den naadige Gud rigelig vil belønne, og i samme gode Forhaabning bad han Provsten tillige med sine Assessoribus — — der maatte ske Opsættelse i Sagen denne Gang«.

Derpaa kom Linaa-Degnen Jon »og svarede saaledes, at han ikke vidste sig at have pecceret²⁾ imod Loven eller sin Ed, idet han førte sine Vidner — —

Her er den gejstlige Sekretær (vistnok Jacob Fogh) naaet ned til Protokollens Bladhjørne, og den tykke Snor, som Bogen er gennemtrukket med, har taget Ordenes Plads — — — til Thinget Christen Degns Vidner at svække som han sammesteds imod hannem tilførn haft imod sin Villie ført havde og at han der nødigt vilde have været refererende ham til nærmeste Øvrighed, om han ellers skulde have begaaet noget forargeligt, vidste han intet noget af, eftersom han ellers aldrig havde været geniørt (genegen?) til Drukenskab eller uforsømmelig Compagni, derom han indskød sig til sin Sognepræst samt Sognefolks — — (ulæseligt) — — og skaffe deres sandfærdige Attester. Bad derfor allerydmygeligst sin høje Øvrighed, sin kære Hr. Biskop, denne Gang vilde efterlade denne hans Forseelse, ønskede intet hellere, end at han maatte leve udi Rolighed som og ingen Aarsag skulde give

¹⁾ Biskoppen.

²⁾ syndet.

til Klammeri udi ringeste Maade begære saa som Christen Degn, at Sagen denne Gang maatte opsættes«.

Det noget uklare Mellemparti af Jon Degns Indlæg maa vel forstaaes saaledes, at han ikke vil imødegaa Modpartens Beskyldninger, da han paa Grund af Fuldskab — hvad han altsaa iøvrigt paastaar ikke at have nogen Hang til — intet erindrer om sin Opførsel.

Naa — maaske har Jon Degn Ret, naar han betegner sit Tilfælde i Gjern som enestaaende. Den retslige og kirkelige Akts videre Forløb, kunde da ogsaa tyde paa, at han ikke jævnlig lader sig overmande af det stærke hvide, og af den Grund rager i Klammeri med Folk. Parternes ydmygelige Henstillinger om Tilgivelse, den enes Henvisning til sin syge Kone og mange Børn og den andens Paaberaabelse af Hr. Jacobs og Sognefolkenes Vidnesbyrd, kan vel ogsaa have gjort en Virkning, saa de to Degne slipper nogenlunde hel-skindet fra Historien.

Den gejstlige Protokol slutter da ogsaa saaledes, med omtrent den samme Ordlyd som de verdslige do. vilde gøre det, naar Naade gaar for Ret:

Saa efter Tiltale, Gensvar og denne Sags Lejlighed er her for Retten sluttet, saasom begge Parter sig for angivende ender, undskylder og bekender, at om noget var passeret, som ikke sømmede, var det af en Skrøbelighed og Ubesindighed sket, og ingen af dem vidste hinanden for noget uærligt at beskylde, vilde og gerne forliges hvorpaa de ogsaa tog hverandre i Hænder og haver saa med hverandre kærlig og venlig forligte — —«.

Helt sluttet er Sagen dog ikke dermed. Den skulde endnu om ad Aarhus Bisp til endelig Paakendelse, og det hedder derfor til Slut i Protokollen:

»Da som deres Forseelse endnu staar til deres Høj-Øvrighed at forsone, begærede de (Parterne) Opsættelse udi sex Uger, forinden hvilken Tid de formodede næst Guds Hjælp deres Forseelse at faa afbedet hvilke 6 Ugers Opsættelse jeg (Provsten) og dennem efter inderlig Begæring paa Hans Velædle Højærværdigheds gode Behag endelig bevilgede«.

Det hele er underskrevet af de tre Assessorer, med det sædvanlige m. p.¹⁾ ordføjet hvert Navn.

En Efterskrift meddeler saa til allersidst, at den gejstlige Rets Afgørelse har faaet Biskoppens Sanktion. Denne lyder saaledes:

»Den 4. Juli næst efter, haver ovennævnte tvende Degne indfundet sig udi egen Person hos hans Velædle Højærværdighed Biscoppen²⁾ udi Provstens Nærværelse og saaledes er erklæret sig en Del udi største Ydmyghed depresseret Forseelsen, at hans velædle Højærværdighed har efterladt dem deres Forseelse denne Gang, med den Condition, at de herefter vil være fri for saadan Forargelse og bevise des større Flittighed udi Embedet og Skikkelighed udi Liv og Levned!

De to Forbrydere er sikkert efter denne resultatrige Audiens draget lettede hjem til deres Degneboliger og Familieliv. Det maa haabes, at den biskoppelige Formaning har frugtet. Om deres Canossa-Gang har hævet dem i deres Egns Omdømme, er jo en anden Sag.

Denne Degne-Forgaaelse i Drukkenskab og Slagsmaal er ikke enestaaende i disse Tider. Degnene var jo sikkert ofte Folk, der havde et ikke helt renfærdigt Studieliv bag sig, og som ikke altid maatte afbryde dette og give Afkald paa Udsigten til Prædikestolen paa Grund af Fattigdom. De bar ret hyppigt Mærker af et halvildt »Studentertilv«. De bar tit med Rette Navnet »halvstuderede Røvere«, og de mange mere eller mindre propre Degnehistorier, vi alle kender, maa sikkert ofte føres tilbage til netop den Tid, vi her bevæger os i. Naboegnene til ovenomtalte Degnes Virkekredse, har ogsaa uheldige Degne at fremvise. Saaledes fortælles der — dog nogle Aar længere nede i Tiden — om et Slagsmaal i Ry, som Jens Mikkelsen fra Klode Mølle, Oluf Andersen Degn m. fl. er Deltagere i. Der skal endogsaa være brugt Degen (Kaarde).

¹⁾ manu propria = med egen Haand.

²⁾ Dr. Hans Braem.

— — Jon Olufsens Rolle i Retterne er dog ikke altid den passive. Ogsaa han træffes — som hans Formand i Embedet — aktiv, her krævende. I 1697 er han saaledes ude efter Kromand Jens Hagensen, dennes Moder Sidsel Jensdatter, som da synes at have fraflyttet Ry Mølle og bor i Linaa, og hendes Lavværge for baade Nannest, Huspenge og de høje Festers Offer. De dømmes af vor gamle Ven, Claus Jessen til at betale alle Restancer og yderligere Proces-Omkostninger (2 Rdlr.). Samtidig søger han en hel Række af Sognets Husfolk og Inderste for deres Skyld. Af denne Sag rejser der sig en anden i 1698, som synes at være et Slags Modtræk fra Kromandens Side. Det drejer sig om noget af den Sædejord, der tilhører Gaarden — Overgaarden eller Gandisgaarden — som Jens H. og hans Moder da bor paa¹⁾. Degnene skal have haft dette Stykke Jord i Brug uden at svare den aftalte Afgift af det.

Selve Trætten og dens Udgang er det ikke nemt at udrede, men det har da heller ingen større Betydning, at det blev gjort. Mere Interesse har det, at man her faar et Par Opgørelser af, hvad Gaardene i Linaa svarer i Degnerente. Det synes paa dette Tidspunkt at være 1 Gaas 1 Skp. Rug, 8 Brød og 1 Snes Æg. Og dertil er det ret morsomt her ogsaa at træffe et af de Stednavne som bruges endnu den Dag i Dag: Kudal (Kodal), den Dal paa den nordre Side af Aaen, igennem hvilken Voel-Vejen gaar.

Endvidere skal jeg anføre et lille retslig Krav, Jon O. rejser. Han stævner ved Hans Krøltaar og Christen Jensen af Linaa i 1702 Linaa Hyrder Anders Rasmussen og Strunge Jensen, angaaende den ihjælslagne Ko, som af Jon Degns Folk om Morgen frisk og sund med Hjorden udkom, og om Aftenen formedelst dens ilde Medhandling maatte aflives, om de noget derimod vil have at svare!« Sagen opsættes i 4 Uger, og da den siden ikke viser sig paa Tingbogens Blade, maa de to Byhyrder sikkert have haft saa meget

¹⁾ Aarbøger 1928, S. 25.

Syndserkendelse, at det er bleven jævnet med en Bøde og nogle venskabelige Haandslag Parterne imellem.

Endelig har jeg fundet Jon Olufsen som Køber i Forbindelse med den i Afhandlingen om Linaa Kromtalte Auktion i 1731 over Ane Nielsens Bo, som jo maaske kan fortælle os, at hans boglige Interesser ikke har været ret store.

Jon Olufsen dør 1732, 16. April.

— — Til de følgende 16—17 Aar har jeg ikke kunnet finde nogen Degn i Linaa. Naturligvis har der været en, men hans Navn er bare ikke opbevaret.

Niels Ahrner (1748—1785).

Efter den eller de ukendte følger saa en Mand ved Navn Niels Ahrner. Vi ved, at han bliver kaldet til Embedet i 1748 eller 49, og han er da ikke nogen helt ung Mand: 42 eller 43 Aar. Kirkebogen oplyser nemlig, at han dør i 1785 og da er 80 Aar gl.

Hans Kone hedder Mette Cathrine, og dør 70 Aar gammel 1792. Hun er altsaa født 1722 og er 27 eller 28 Aar, da Manden kaldes til Linaa.

Der fødes dem en Søn, Jens, i 1750 og i 1753 en Datter, Anne Cathrine, som dør allerede i 1756. Desuden har han to Døtre til, hvis Fødsel ikke er noteret i Linaa Kirkebog, og som altsaa maa være medbragt andetsteds fra. De bliver begge gifte i 1770, den ene, Johanne Marie, med Enkemand Anders Johansen i Resendals Mølle, og den anden, Elisabeth Aarsle (Ursula?) med Feldbereder Rasmus Hasle, Aarhus.

Ahrners Vita er iøvrigt skjult i det Mørke, der i Reglen omgiver dem, der ikke har Mellemværende med Retfærdigheden.

Det eneste, der maaske kan yde noget positivt her, er den Bemærkning hvormed han slutter sine foran Side 113 citerede Opgivelser af Degneembedets Indtægter

Det hedder her:

Min Formand bortdøde ved Ols dags tider, da jeg igen tiltrædet Tjenesten, Michalis dernæst, hans efterladte Enke overlod jeg hele Jule Renten, ogsaa udi

Annex Sognet som er Byg, Brød og Gaas, vil haabe, min Kone efter min Død maa vederfares samme«.

Det vilde have glædet mig, om jeg havde kunnet gøre lidt Rede for, hvorledes Linæa-Degnens Hjem i de Tider saa ud, hvad det f. Eks. rummede af Bohave. Men hverken for Degnenes eller Præsternes Vedkommende har det været mig muligt at skaffe Materiale tilveje, som kunde give nogen Oplysning her. Bondeboer i Linæa Sogn fra det 18. Aarhundrede har jeg gjort Rede for¹⁾.

I Mangel af Skifter efter Linæa Degne, kan en Opførelse af Boet efter Degnen Niels Pedersen i Sønder Vissing, Tyrsting Herred (1732), give os en Fremstilling om et midtjysk Degnehjem i det 18. Aarhundrede.

Af Tintøj er der tre Tinfade og en Salzirken²⁾ af Kobber: en Kedel, Messing: 2 Kedler, Stentøj: 4 hollandske Stenfade, 1 Skaal, 2 Tallerkener, 1 Krus og 5 Par Thekopper, Glas: 1 Bouteille.

I Dagligstuen fandtes: Bord med Skuffe, 2 Kister med Laas, Skrin med Laas, Hængeskab, Lænestol, 3 Stole, 1 Sengested, »bestaaende af en (Fjæl) med Over- og Underdyne og 2 Puder.

Bohavet er iøvrigt som i et Bondehjem.

Degnens Klæder bliver ogsaa raabt op. De bestaar af følgende Ting (de indklammede Smaasummer angiver den Pris, de af Taksationen er ansat til):

1 gl. sort vendt Klædeskjortel med gl. Drejl underforet (2 Rdlr.), 1 sort hjemmegjort do. (1 Rdlr. 40 Sk.), 1 gl. sort do. af Klæde (3 Mark), 1 gl. graa Klædeskjortel (1 Rdlr.), 1 sort Klæde-Vest gl. (2 Mark), 1 hjemmegjort do. (1 Mark 8 Sk.), 1 gl. foret Skindtrøje (3 Mark), 1 Par gamle Læderbukser (1 Mark), 1 Par sorte uldne Strømper (1 Mark 8 Sk.), 2 Par lodden Handsker (1 Mark 8 Sk.), 1 gl. Rejse Hætte af pløs -- (Plyds) (12 Sk.), 1 gl. Hat (12 Sk.), 1 mindre do. (4 Sk.), 1 Par gamle Støvler (2 Mark), 1 Par Ruslæder Sko (1 Mark), 1 Par Engelsklæder Sko (3 Mark), 1 Par do. (12 Sk.).

¹⁾ Aarbøger 1916, S. 118—132.

²⁾ Tallerken(?).

Af Bøger forekommer en ikke ringe Forsyning. Væsentlig latinske, hvilket sikkert fortæller, at Niels P. har været Studiosus. Idet jeg anfører Rækken, gør jeg opmærksom paa, at Bogtitlerne fremtræder med Taksators Bogstavering, der sikkert ikke altid dækker den rigtige og derfor gør det vanskeligt at bestemme Bogen:

Calepinus¹⁾ med Defekt (1 Rdlr.), 1 Rejse-Bibel (1 Mark) uden Bind, Møllers Postil in Evangelia (2 Mark), Lutherus in Evangelia, mutileret²⁾ uden Bind, (8 Sk.), Tarnovios in Prophetas minores (4 Mark), Auverus in Evangelia (2 Mark), Dauderstadius in Evangelia (1 Mark), Baldvinus de adventu Christe Tij (6 Sk.), Zachariæ Ursius Explicationes Catechidiæ, Benedicti Aretu (el. Arctu) Problemata, Jacobi Pontani e Societate Jesu, Nicolaus Hemmingius in Amos, Verba Stephani med Defekt, Ottresa³⁾ Ciceronis, Hemmengii (?) assertiones de reparatione hominis post lipsumi(!)

Niels P. har, synes det, været musikalsk — der findes i al Fald i Boet 1 Violin med Foderal og en Hoboe (1 M.) — og Jæger. Der sælges en Bøsse (1 Rdl.). Endelig nævnes »et Spanskrør med trende Led og en Staal Knap«.

I sit Udhus havde han gaaende 1 Ko (2 Rdl. 4 M.) 8 Faar (4 Rdl.) 2 Lam (2 M.) 1 So (1 Rdl.) 3 unge Søer (1 Rdl. 3 M.) 1 gl. Gaas (12 Sk).

Poul Heegaard (1786—1814).

— — Niels Ahrners Efterfølger er Poul Heegaard eller Hedegaard, den sidste Degn i Linæa. Degneembedet og Skoleholder de. slaas da sammen til et.

Hedegaard var fra sit femte Aar blevet opdraget hos sin »Svoger«, Degnen Niels Grølsted i Skorup, der i 1778 blev optaget i Det kongelige danske Landhusholdnings-Selskab som korresponderende Medlem og udmærkedes med dets Medaille.

¹⁾ Latinsk Lexikon af Augustinermunken Calepinus († 1511) ufuldstændigt.

²⁾ Afrevne, skamferet.

³⁾ Formodentlig Orationes (Taler).

Før Poul Hedegaard kom til Linæa, havde han været Skoleholder i Gjærn. Her ragede han imidlertid uklar med Befolkningen. Denne indgav til Biskop Hee i Aarhus en Klage over hans Behandling af Børnene i Skolen. Skrivelsen er meget morsom og fortjener at citeres. Den lyder saaledes:

»Vi underskrevne Beboere udi Gjærn, Skanderup Sogner bønfaller herved til den Naadige Herre (Biskoppen) hvorledes vi finder os yderlig nødsaget til at andrage for Dem en Klage over vores Skoleholder Poul Heegaard udi Gjærn Skole.

1. Sidst afvigte Vinter lærte han ikke vore Børn deres Lecti og ikke læste dem for, men sagde: De skulde gætte dem selv til dette, og synes vi, det ikke er ret at omgaaes vore Børn.
2. Skoleholderen forbød, at de, som vidste noget maatte ikke sige dem, som lidet heller intet vidste noget til deres Børns Lærdom, men sagde, de skulde, som sagt gætte sig dertil.
3. Vore Børn, som anklage Skoleholderen ere desuden meget, om vi saa tør udsige det, skammelig medhandlede med Hug og Slag at Blodet har strømmet efter Straffen, og de uskyldige Børn ere kommen grædende hiem til sine Forældre med blodige Hænder, saa slet vare de medhandlede.
4. Det skammeligste kommer nu, som vi undser os for at anføre, men dog ikke kan eller bør forbigaaes, nemlig at Skoleholderen befalede nogle af vore Børn at lugte til de andre Børn, om de havde fiertet i Skolen. Det forstaar sig selv, at om et Barn formærker slig Utugt hos en af sine gode Venner, vilde det vel neppe røbe den i slig en skiden Sag, men gjerne tillagde en anden uskyldig Skylden; Det maa ellers være en forunderlig Undervisning, som denne Skoleholder har haft, siden han oplærer vore Børn i saadanne uanstændige Ting, hvilket vi aldrig havde tænkt, mindre ventet af en lovlig indsat Skoleholder.
5. Vi ville ikke eengang mælde om hvad vore Børn i Skoleholderens Betieningstid havde lært, som er lidet, intet eller tilbage ad (glemt det de har kunnet) og de dog burde, naar de gaar i Skolen, lidet forfremmes, saavel i deres Christendom som i anden fornøden Lærdom, hvilket vi ikke have fornødet, og som vi haabe med Barnets Attest kan godt gøres, thi han er vel ikke aldeles uvidende.
6. Det er og bekendt, og, som vi med Eed vil bekræfte, naar det forlanges, at Skolemesteren Poul Hedegaard haver taget Børnene i deres Haar og trækket dem fra den ene til den anden Siide i Skolen, samt slaget dem meget ublue, fordi de ikke vilde lugte til de andre Børns Rump. Skoleholderen Poul Heedgaard bruger Tørklæde, naar han der udi enten haver spyttet eller snydt sin Næse, til at kaste

for Børnene, nemlig dem, som enten have syndet eller dem, som han er vred paa, for at bringe ham samme tilbage mod Strafs Lidelse; men vore Børn er ikke af det Slags Creaturer, der lade sig afrette til at bringe igjen, naar man allene spytter eller snyder sin Næse i et Tørklæde, men gjerne her udstaae sin Straf efter Forseelsen, dog paa menkelig Maade.

— — Naar han har slaget vore Børn alleneste fordi de vilde regne og skrive, hvilket de forlangte af Skoleholderen, saa sagde han til dem, at de skulde gaa hjem til deres Forældre og fortælle dem, at han slog dem.

Hvornæst vi udbeder, at Cappellanen som vores Præst Velædle og Velærværdige Hr. Møldrup vilde her paategne meddele sin sandfærdige Erklæring foranstaaende betræffende, saaledes som han i fornøden Fald trøster sig til med Eed at bekræfte.

Giern og Skanderup, Dalby og Holmstol den 27. Decbr. 1780. (Tyve Underskrifter.)«

Naturligvis har der bag Klagen staaet en Del Misligheder i Heegaards Embedsførelse. At en stor Part af Skoledistriktets Forældre har lagt Navn til Besværingen, siger jo en Del, selv om der vel ogsaa dengang — som nu — let samles Underskrifter paa Klager. Det er jo heller ikke uden Betydning, at Kapellanen i Gjærn—Skanderup, som besørger Sognepræstens kirkelige Arbejde og Tilsynet med Skolen, og som altsaa er Heegaards nærmeste Overordnede og Tilsynsmand, synes at være noget mindre velvillig overfor denne.

Sagen afføder en Række skriftlige Bevidnelser, Udtalelser og Redegørelser fra ovennævnte Kapellan, Provsten og Heegaard selv. Mellem alt dette Papir udhæver Heegaards sig som det bedst affattede og taler til Fordel for hans Intelligens. Og hans Forsvar har da øjensynlig ogsaa været stærkt medvirkende til at svække Beskyldningerne i Børne-Fædrenes Klage. Heegaard nyder da ogsaa den Begunstigelse at skrive sine Indlæg paa ustempelt Papir.

Jeg skal imidlertid ikke citere de forskellige Indlæg, men kun anføre, at hele Historien sikkert har svækket Heegaards Stilling som Skoleholder i Gjærn, saa han har maattet søge bort. Og hans Papirer staaer ikke saa lavt i Kurs, at dette ikke lykkes. Biskop Hee kalder ham i 1786 til Linaa Degne-Embede.

Til dette var der lagt en Jordlod, som er afsat paa Udskiftningskortet over Linæa Sogns Jordliggende:

Ved Markskellet østlig for Byen, eller rettere syd-østlig ude syd for Skanderborg Landevej, ca. 300 Alen fra Byens søndre Led, Knopledet, med Størrelse ca. 400 × 200 Alen og Hartkorn 1 Skp. 1 Fdk. Endelig siges det ogsaa, at Degnen paa det Tidspunkt har »Husplads med Have, sydøstlig for Gaden«. I min Barndom udpegede man et Bindingsværkshus i den sydlige Udkant af Byen som det Sted, hvor Degnen havde boet.

Om hans Børn kan meddeles følgende: 1787 har han et Barn i Linæa Kirke — en Pige. Fadderne er Niels Grølsted, Skorup, Jomfru Bang, Linæa, Jomfru Buller, Gjærn, og N. Thomsen, Rye. 1793 dør en 2¹/₄ Aar gammel Dreng — Christen — og 1794 har Poul H. atter en Christen for Daab. Fadderne er Anne Marie fra Rye og Niels Hansens Kone fra Linæa, Niels Grølsted, Skorup, Niels Nielsen, Rye, og Niels Høy, Linæa.

Af Faddernes Navne kan man maaske gøre en Slutning om det sociale Niveau, hvorpaa Poul H. i sin Linæa-Tid befandt sig. Det synes at have været ret antageligt.

I 1798 staar »Madam Heegaard« Fadder i Haarup hos Hans Christensen sammen med »Hans Jørgen«, sikkert den tidligere omtalte H. J. Bæhr, hvis Slægt altsaa fremdeles findes i Haarup. 1800 bærer »Povl Degns Kone« et Barn for Daaben i Skjellerup, i 1801 optræder »Degnekonen« i Linæa i samme Egenskab hos Jens Sørensen Dyhr i Laven — (Barnet hedder Christen og ogsaa Dyhr. Slægten har endnu Repræsentanter (mange) i Sognet — og 1802 under Betegnelsen »Degns Kone« i Linæa hos Jens Laursen.

I 1807 — altsaa da Heegaard har været Degn i Linæa i godt en Snes Aar og maa være noget op i Aarene — faar han Opfordring til at søge Niels Grølsteds Embede i Skorup. Denne indgaar da til den kaldende Myndighed: Biskop Birch i Aarhus — formodentlig efter forudgaaende Henvendelse til Heegaard selv — med Ansøgning om, at denne, naar G. afgaar

maa blive kaldet til Skorup. G. er nu 72 Aar, hans Kone er død og han ønsker at tilbringe sine sidste Aar hos Poul H., der siges at have en »virksom Kone«, »der godt kan forestaa Husholdningen for dem begge«.

Det ser imidlertid ud til, at Degnefolkene i Linaa egentlig ikke er stærkt opsatte paa at gøre Flyttet til Skorup. Det oplyses, at Madam Heegaard er svag — aitsaa ikke videre »virksom« og lidet mobil, og fra hendes Mand fremkommer der da heller ikke nogen rigtig Ansøgning om Kaldet, blot en Slags Efterskrift paa Grølsteds Ansøgning, hvori han tiltræder den gamles Begæring.

Det har vist derfor været Degnefolkene i Linaa ret behageligt, at den gamle fortryder eller dog tilbagekalder sin Ansøgning og beder Biskoppen annullere den.

Poul H. bliver saa siddende i Linaa til 1814, da han dør som sidste Degn sammesteds. Degne-Embedet og Skoleholder-do. slaas da — som hele Landet over — sammen til et.

II. Skole og Skoleholdere.

Skolespørgsmaalet, d. v. s. Omsorgen for Almuens Skolegang, var ved Aarhundredskiftet 1700 og ind i de første Decennier af Seklet om ikke just brændende, saa dog noget, der sysselsatte manges Tanker blandt dem, der sad inde med den Viden og Dannelse, som de store brede Lag manglede. Og det blev ikke ved blotte Overvejelser og Debatter, men der kom virkelig en Skole ud af det.

Det vilde imidlertid føre for vidt her i ren Almindelighed at gøre Rede for denne Udvikling. I Joakim Larsens fortræffelige Afhandling om Landsbyskolerne i Aarhus Stift,¹⁾ findes en kort, klar og forstaaelig Skildring af Folkeskolens Grundlæggelse i det Stift, som Linaa hører til. Den er en udmærket Indledning til hvad jeg nu skal fortælle om Skolen i Linaa Sogn, der af J. L. anføres blandt de, med Hensyn til Skolesagen, fremmelige.

¹⁾ Aarbøger 1916 S. 1—28.

— — Jeg har i min Afhandling om Præsterne i Linæa¹⁾ fortalt, at den Linæa Præst, Magister Clemens Poulsen, i Forening med Medlemmer af Slægten Fischer, rejste en Skole i Linæa, den tørste her. Som der antydet skal jeg supplere det da anførte.

Den Cl. Poulsenske Skrivelse angaaende Skolevæsenets Tilstand i Linæa 1716 fremkom som et Svar paa en Forespørgsel.

Ved Efteraarsslandemodet i Aarhus 1716 blev det af Biskoppen Johannes Ochsen indstændigt paalagt Provsterne at tage sig af Skolesagen, og samme Efteraar sendte han disse en Skrivelse til Besvarelse.²⁾ Paa Foranledning af Provsterne fremkom da rundt fra Stiftet Redegørelse fra Præsterne, og den omtalte Cl. Poulsenske var da en af disse.

Af denne ser man altsaa, af hvem Skolen er grundet, hvor stor en Kapital, der er henlagt til Lærerløn, 600 Rdl., af hvis Renter dog ogsaa Skolens Vedligeholdelse skal afholdes. Derimod siges intet om, hvor gammel Fundatsen er. Men da den ene af Stifterne — Christian Fischer til Silkeborg — først overtog dette Gods 1707, kan den i 1716 højest være 9 Aar gammel, og har altsaa — som tidligere meddelt — kun bestaaet indtil den kongelige Rytterskole afløste den.³⁾

Hvorledes denne Skole var indrettet og monteret, siger Præsten intet om, og jeg har da heller ikke fra anden Side faaet nogen Oplysning herom. Men det har vel været det almindelige med et Skolerum paa 2—3 Fag det smalle Bindingsværkshus igennem, klinede Tavler mellem Leder, Stolper og Remme, Dobbeltjør med Klinker og Haspe, delt i to paa tvers, Vinduer med smaa blyindfattede Ruder. Gulvet har vel været smaa runde Rullesten eller røde Mursten, — maaske Ler — og i dette har der været rammet nogle Pæle

¹⁾ Aarbøger 1922 S. 176—177.

²⁾ Skrivelsens Ordlyd. Aarbøger 1916 S. 2—3.

³⁾ Ved den Tid, da den Fischerske Familie sælger Silkeborg med tilliggende Gods til Kongen, og denne gør dette til Ryttergods (1721) omtales det, at der da ligger et Skolehus i Byen. Det er altsaa den Poulsen-Fischerske.

ned, som har Bordet eller Bordene og Bænkene. Maaske har der været en Ovn rejst af Kakler.

Antagelig har Skoleholderen boet i en Ende af Huset, maaske har »Karlen« (Skolelæreren) maattet nøjes med et Rum for sig og sine, der ikke gav Plads til stort mere end det Sengested, som Biskop Worm anfører paa sit beskedne Forslag til Skolernes Indretning.

Maaske har den første Skole i Linaa haft sit Hjem i den Fischerske Stiftelse, »Hospitalet« — østen for Kirken — som jeg tidligere har omtalt.¹⁾

Hvad Linaas første Skoleholder hed, kan godtgøres med nogenlunde Sikkerhed, trods det, at Cl. Poulsen ikke nævner hans Navn, men kun at han er Studiosus. I Kirkebogen for 1714 siges nemlig, at Christen »Scholmester« har Barn i Kirke (Niels), og som vi senere skal se — under Omtalen af Rytterskolen — nævnes Skolemesteren som Christen Bagger (eller Bager). Af Tingbogen for 1714 fremgaar, at hans Kone er Søster til Jens Sørensen i Linaa. Læserne erindrer maaske, at denne Mand optræder, i den i Anledning af misrøgtet Krohold mod Kromand Jens Hagensen anlagte Sag, som Vidne og fortæller, at hans Fader »for ungefær 2¹/₂ Aar siden købte 2 Tdr. Øl af Jens H., da han gjorde hans Søsters Bryllup, som har Skolemesteren i Lenne.²⁾ Bagger er altsaa bleven gift ved 1710-11-Tiden.

Hvorledes den Del af Fundatsen, der vedrører Skolens »Drift« paa de forskellige Omraader, saa ud, foreligger der intet om. Men det er jo højst sandsynligt, at den har lignet de øvrige ved privat Initiativ opstaaede Skolers. Ved at gengive Regulativet fra en af Omegnens Skoler af samme Art, vil man sikkert faa et Begreb om Linaa Skoles ogsaa.

Jeg vælger her Funder, som oprettedes af Landsdommer Enevold Veng. Fundatsen indledes her med, at Formaalet er dette, at Folk ved Skolens Undervisning bedre kan lære at »takke Gud og bede godt

¹⁾ Aarbøger 1922 S. 177.

²⁾ Aarbøger 1928 S. 39.

for Kongen«. Og der siges at den gæstfrit aabnedes for baade »Bønderbørn, Tjenestedrenge, fattige og forældreløse«.

Det paalægges Skoleholderne at holde Mandtal over de skolepligtige Børn, der skal begynde deres Studier allerede i Fem-Aars-Alderen, og paase, at de flittig søger Skolen, undersøge Aarsagen til Udeblivelse, indberette saadan til Præsten, som da skal tale med vedkommende Forældre, der, om Talen ikke frugter, kan straffes for Forsømmelse, dog med Moderation.

Skolelæreren skal være lige god ved alle Børn og ikke gøre Forskel paa Fattige og Rige, og flinke Børn skal han fritage for Skolen i Høslet og Høstnings-Tider.

Skoletiden er fra Mikkelsdag til Paaske 8—12 og 2—4, i det andet Halvaar fra 7—11 og 2—6.

Dagen begynder og ender med Morgen- og Aftensalme og en Bøn, som bliver Skoleholderen givet.

Hvert Køn sidder for sig, men de faar den samme Undervisning i Luthers lille Cathekismus og anden god Forklaring, som kan ved Spørgsmaal ogsaa indprentes.

Børnene skal dertil lære at læse indenad i Bog, og, om nogle Forældre begære det, i Skrivning og Regning (de saakaldte 4 Species). I saa Fald skal Læreren forsyne dem med Skrivematerialer for 8 Skilling om Maaneden. Papir medbringer de selv.

Skoledagen gaar saaledes: om Formiddagen læses 2 Capitler af Bibelen, om Eftermiddagen 2—3—4 Artikler af Lovbogen, Bibel og Lovbog leveres ham, det hører til Skolens Inventarium, hvortil Degnen (Skoleholderen) har at svare. Han forklarer Børnene det læste efter Tidens Lejlighed og deres Begrebers Beskaffenhed.

I Gaardene skiftes Mændene til at hente Børnene i daarligt Vejr.

Skælden, Banden, Slagsmaal og Forsømmelser udi deres Læsning maa han afstraffe med Ris, dog uden Forbitrelse, men naar nogen grov Last forefalder, som fortjener særdeles Revselse, skal det forebringes for Synderens Husbonde og Præsten, som da Straffens

Maade efter Forsyndelsens Beskaffenhed som snarest regulerer.

Søndage, Helligdage og Maaned-Bededage møder Ungdommen i Skolen og gaar under Anførsel af Skoleholderen til Kirken til »den Plads, som den dertil ordineres«.

Ligesaa ved Bispe- og Provste-Visitats stilles Ungdommen i Orden efter Mandtal, og efter Proportion af deres Vittighed inddeles den i visse Klasser at imodtage Eksamen og Spørgsmaal i deres Christendom.

Naar Sakramentet er modtaget, kan forlanges videre Undervisning for Barnet, men herfor skal Degnen have ekstra Betaling. Husbonderne bedes have Øje med de begavede, at de kan komme frem. Om ældre Mennesker skulde være for uvidende til, at Præsten kan tage den til Alters, da skal Degnen mod Betaling præparere dem.

I Funder var Degne- og Skoleholdertjenesten slaaet sammen og besørgedes paa dette Tidspunkt af Degnen Jens Juul.

— — Den »kongelige Skole« opført af Frederik IV afløser saa i 1721 den »private« Poulsen-Fischerske. Og den Kapital, hvorpaa denne var grundlagt, kommer altsaa — som tidligere nævnet — til at bære et lille Hospital eller Fribolig for Fattige.

De kongelige Godser var i 1717—18 blevet omdannet til Rytterdistrikter, deraf tre i Jylland: Koldinghus, Dronningborg og Skanderborg. I det sidste rejstes 24 kongelige Skoler, hvoraf Linaa altsaa var en.

Ogsaa Kongen var bleven grebet af Interesse for Almue-Skolevæsenet. Det havde da heller ikke manglet ham paa Tilskyndelser her. Saaledes fra den bekendte Biskop Hersleb og de i Anledning af Rytterdistrikternes Oprettelse udnævnte fem sjællandske Kommitterede. Disse sidste foreslog ham at rejse Skolerne paa Rytterdistrikterne og her bl. a. anvende tomme Rytterhuse til Skoler.

Endvidere havde vel ogsaa andre Godsejeres Eksempel ansporet og ægget ham — som var den største af alle Landets Godsejere — ligesom hans egen Slægt

gik foran her: Enkedronningen, Prinsesse Sofie Hedvig og Prins Carl.

Stærkest tilskyndede maaske dog nok den pietistiske Bevægelse, der jo havde Folkeskolen paa sit »Program«, og dertil endelig en ret stærk religiøs og menneskevenlig Følelse hos Kongen selv.

Naturligvis kunde disse Skoler ikke rejses paa en Studs, men den Undervisning, som de skulde være Sædet for, tog saa at sige straks sin Begyndelse, og man maatte saa foreløbig hjælpe sig med de Huse, som kunde skaffes. Saaledes ogsaa i Linæa, hvor Rytterskolen først rejste sig i Tidsrummet 1724—27. Hvilket Aar kan ikke fastslæes. Hvilket Husrum der til en Begyndelse benyttedes i Linæa, vides heller ikke, men sandsynligvis har det været det Fischer-Poulsenske.

— — Skoledistriktet — der nu har fem Skoler — vedblev at være det samme som hidtil: hele Sognet, ogsaa den Del af det, som laa vesten for Guden og Silkeborg Kro, Slot og yderst Lysbro Skovrider- eller Skovfogedhus. Børnene af Kroens Fæstere, de paa Slottet indkvarterede Ryttere, Ridefogder, Ladefogder o. s. v. og Skovembedsmanden i Lysbro, søgte altsaa alle Linæa Skole. Det var en lang Skolevej, især for de sidste — over $1\frac{1}{2}$ Mil. I Øst naaede Skolekredsen til Flensted Skel, i Nord til Voel d. og i Syd til Søerne, i alle disse Retninger ca. $\frac{1}{2}$ Mil. Da der imidlertid i hine Aar saa at sige ingen Udflyttere fandtes, og al Beboelse var samlet i Byerne, blev Skolevejene for det øvrige Sogn dog ikke saa lange, som de nu vilde blevet det, om alle Beboerne laa til Linæa Skole. Forholdene i Linæa Sogn, dannede iøvrigt ikke nogen Undtagelse fra de øvrige fem »Kongens Skoler« i Gjærn Herred: Svendstrup, Faarvang, Gjærn, Skovsrod, Toustrup. Skolen i Annekset Dallerup samlede saaledes Børn fra Toustrup, Dallerup, Sorring, Røgen, Onstrup, Klintrup, Laasby, den i Skovsrod besørgede Flensted, Kalbygaard, Ersholt, Alling, Bomholt, Tulstrup, Jaungyde, Kilsgaard o. s. v.

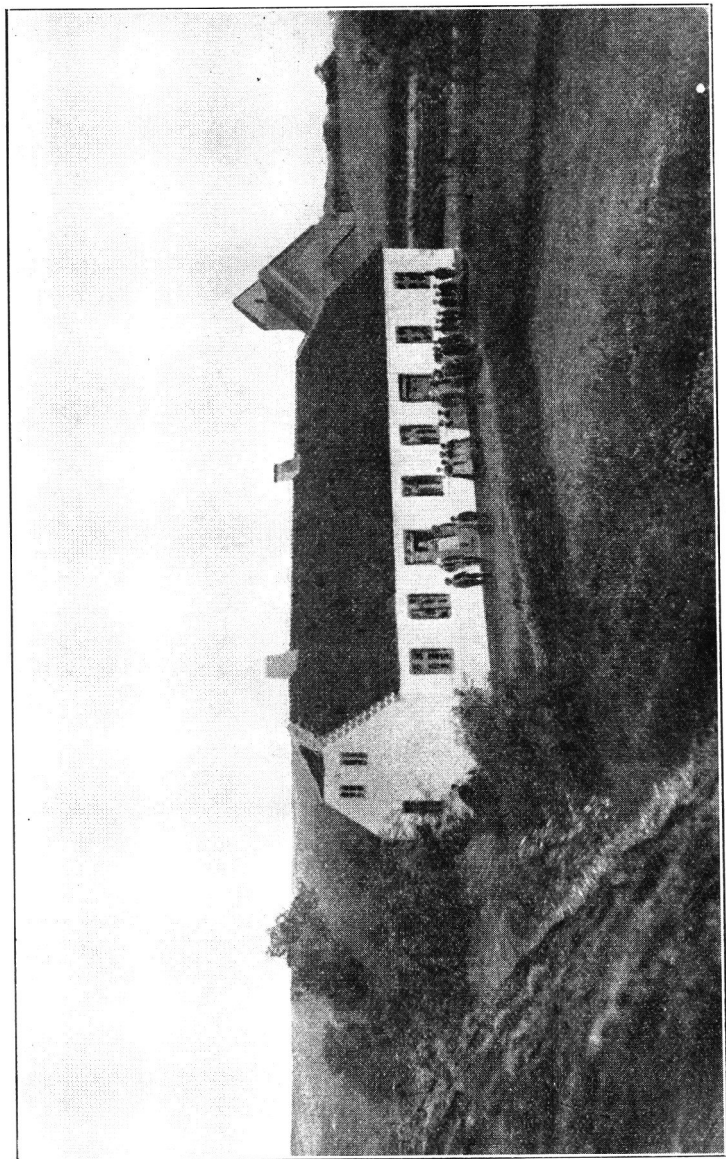
Der har sikkert ikke været to Meninger om, i hvilken By den Linæa Rytterskole skulde ligge. Linæa var

jo afgjort Sognets Midtpunkt. Hvor mange Børn, der til en Begyndelse skulde søge Skolen, kan med ret stor Nøjagtighed opgives.

Sognepræsten skulde overalt hvert Aar optage en Liste over Sognets skolepligtige Børn, og vi har en fra Linaa Skole fra 1723. Det Aar — altsaa et af Skolens første — var der 156 Elever fra 55 Hjem. I Tvilum og Them var der dog adskilligt flere: henholdsvis 175 og 126. Paa to nær — Skoleholderens og Ritmester Rauchs — var alle Hjem Bønders. Her findes af tidligere nævnte Navne bl. a. fire Jenser: Jens Vestergaard, J. Snedker, J. Bach, J. Hagensen og Smed-Jens og et Par Stykker med de remarkable Navne »Vef (Væve) Ann« og Peder Sterch. I Skjellerup mellem de 12 Forældre (med 20 Børn) findes Borring-Anders, Niels Bustrup og »Krudt-Maren (vel sagtens fra Krudthuset ved Resenbro) Brygger-Lars, Klem-Lars, Niels Grove og hans Kones Søster«, samt Jens Pors. Fra Haarup (19 Forældre med 11 Børn) har vi af kendte Navne Jens Bødker og Hans Jakob Bæhr (begge kendte fra Slottet, den sidste som Ladefoged). Laven har 8 Fædre med 18 Børn. Af de første har jeg truffet de to Nielser: N. Kiær og N. Kopyt, i anden Forbindelse og nye Navne »Bertel« »lille Søren«, »Per i Huset« og »Kjærsmølleren« (Manden i Kjærs Mølle). I Møllerup er opført 9 Ophav og 14 Børn. Jeg nævner af disse tre Kvinder, »Karen Persdaatter«, »Michel Hansens Kone« og »Karen Jensdaatter«, og af tidligere nævnte Mænd Mogens Sørensen og Niels Borup.

Kun faa Hjem sender over to Børn. Undtagelserne herfra danner Chr. Hansen i Linaa og Jens Bødker i Haarup, som stiller med hver fire. Tréere er Niels Grove, Skellerup, Jakob Laursen, Jens Rask og »Per i Huset« i Laven. Ritmesteren og Skoleholderen har hver kun et i Skolen.

Skolen blev rejst paa Byens Gade, altsaa Pladsen indenfor Gaardenes og Husenes store Runding. Denne var jo gennem Aarhundrederne Fællesjord og havde til Midterparti Gadekæret, som forsynedes med Vand af en lille ubetydelig Bæk, der saa rislede videre

Den gamle Rytterskole i Linaa.

gennem nogle Enge ned til Aaen, der atter mundede ud i den store Guden. Paa Rundingen var jo i Tidernes Løb givet Plads for Kirke, Kro og Smedie, Bøgninger, som var rejst til fælles Brug. Nu kom altsaa »den kongelige Skole« til. Den blev lagt i Gadens nordlige Udkant med Smedegaardene til nærmeste Naboer, skilt fra disse ved den brede Voel-Vej, der her udvidede sig til en lille Plads, Børnenes Legeplads.

Smedegaardene og Skolens lidt fjærnere Naboer: den ene Møllegaard, Storgaarden og Præstegaarden er borte, nedrevne, ja, de fleste af den gamle Bys Gaarde er helt eller delvis udflyttede. Den store Kreds er brudt. Og den gamle Landsby har næsten helt igennem skiftet Udseende. Bindingsværket med de vendrede Tavle er, paa en enkelt Undtagelse nær, vejet for Grundmur i mere eller mindre tiltalende Opstabling, de gamle Kampestensdiger, som trofast hegnede Tofter, Haver og Veje, og som Byens Mænd for Aarhundreder siden rejste, er sløjfede — en helt ny By er ved at rejse sig — her som alle andre Steder. Panelernes, Bjælkelofternes Tid er ogsaa forbi, Bønderne sidder ikke længer paa Slagbænke og ved brede Egeskiver, og de ligger ikke mere i Alkover og Himmelsege o. s. v. Og Bønderne selv kendes i Maal og Væsen og Dragt og Skikke næsten ikke fra Købstadens Mennesker. Men endnu staar den gamle Rytterskole der som et smukt Minde om den Tid, da man fra oven begyndte at praktisere et Syn paa og en Behandling af Bonden, der skulde hæve ham kulturelt og gøre ham til noget mere end det Trækdyr og den Malkeko, han hidtil havde været.

Den staar der endnu med sin svære hvide Grundmur og sit Tegtag, sin betydelige Vidde. Den er blevet forlænget en Kende, har skiftet Døre og Vinduer og mistet den Stentavle, som oprindeligt sad over Skoledøren — den er flyttet op i den nye Skole oppe ved Aarhus-Silkeborg-Landevæg — men de samme Sten sidder endnu i Murene og sikkert findes ogsaa endnu en Del af de Spændetræer, som stod under det gamle Tegtag, og de Bjælker, der bar det første Loft. Den

er altsaa nu i Privateje — forøvrigt hos en Mand, der holder Haand over den og Haven, som mod Syd gaar ned til Gadedammen, men den historiske Sans burde i den gamle Ringby nu have vokset sig saa stor, at man ved kommende Ejerskifte fik Kommunen til at købe den hvide Bygning, saa der blev sørget for dens Bevarelse.

Den staar altsaa i det væsentlige i den Skikkelse, hvori den — som de øvrige 239 Rytterskoler — blev rejst.

I det væsentlige — ja; men en nøjere Redegørelse for Skolens Opbyggelse og første Skikkelse vil dog her være paa sin Plads. Den var jo da ogsaa i hin Tid — næst Kirken — Byens anseeligste Bygning, og som de øvrige Rytterskoler, et historisk Mindesmærke af Rang og en mærkbar Milepæl i det danske Skolevæsens Udvikling gennem Tiderne. Det var jo, som det meget rigtigt er bleven sagt, en ny Skoletype, her blev indført »et Tilløb til Skolearkitektur saa værdig og smuk, som først i dette Aarhundrede har set sin Lige — — ja, saa langt ned som til 1830erne kan man følge Frederik IV Skoletype i vore Landsby-skoler¹⁾.

Man har fra den Landkonduktør (Landmaaler), Planitz, som bevægedes til at opføre fire Skoler i Dronningborg Distrikt, et Overslag over de Materialer, som anvendtes til en Rytterskoles Opførelse. Det fortælles, at alle Ydermure, Skorsten, Bagerovn og Kakkelovns-Fødder var satte af Flensborg-Mursten, ligesom der ogsaa var brændte Mursten i alle Gulve, Skillerummene var dog murede af »solbagede« — altsaa ikke brændte — Mursten. Til Tag og Kakkelovne brugtes Flensborger-Tagsten. Til hele Murarbejdet medgik 280 Tdr. Kalk, 3 Lispund Svinehaar at blande i det, Taget skulde »skielles« — understryges — med, og Murermesterens Arbejdsløn for det hele var 80 Rdl.

Til Tømrerarbejdet anvendtes godt norsk Træ i Bjælker, Spær og Hanebjælker og iøvrigt Egetøm-

¹⁾ »Tegninger til Skolebygninger paa Landet«. Kbhvn. 1913, S. 10—11 (Vilh. Lorenzen).

mer til »Skorstenshammer — Bjælken over Ildstedet — samt godt stærkt Tømmer iøvrigt. Tømrmesteren betalt med 16 Rdl.

Ogsaa det Materiale, Snedkermesteren arbejdede med, var dels Eg, dels norsk Træ. Saaledes var Vindueskarme og Rammer Eg — to Tommer tykke og 8 do. brede — og Posterne ligesaa — 3 Tommer tykke og 4 brede. Naturligvis var ogsaa alle de ydre Dørkarme af samme stærke og uforgængelige Art Træ og dertil 9 Tommer tykke.¹⁾

Man ser, det hele var solidt og godt, og der synes heller ikke at være bleven sparet paa det, der skulde holde Træet sammen; Pløjning, Høvling, Spiger og Søm.

»Hver Skole var 21 Alen lang (9 Fag) 12 Alen bred og $4\frac{1}{2}$ Alen høj fra Gulvet til Bjælkerne. Murene var to Sten tykke og fugede udvendig, Gesimsen var $\frac{1}{2}$ Alen høj«, og det høje Tag havde skraa Gavle. Der var tre Yderdøre og fem Inderdøre forsynede med »kroeg og krampe« og Laase, og der var 8 Vindueskarme med to Rammer i 24 blyndfattede Ruder i hver Ramme. Karmene havde fulde Beslag med 2 Slaugbuer udi hver Karm. Indvendig var Vinduerne malet røde, udvendig perlegraa, og var naturligvis forsynede med »Skaader eller Lemme«.

»Gennem den rundbuede Dør kom man ind i den lille Forstue, derfra ind i Skolestuen og fra denne ind i Lærerens Stue. Herfra var der Døre til Sovekammer og Køkken og fra dette til Spisekammer og Gaard. I Køkkenet var der aaben Skorsten med Ildsted og Ovn, og herfra fyredes i Bilæggerovnen, der opvarmede baade Skolestuen og Lærerens Stue. I det yderste Fag bag Skolen var der Plads til Køer og Faar. Da der ikke oprindelig hørte Jord til Skolen, behøvedes der ikke mere Udhus. Brændselet — og den leverede Fourage — »har vel haft sin Plads paa Loftet. I dette Fag var 6 Favne pikkede med smaa runde Rullesten, og 22 Favne omkring Huset var brolagt med samme Materiale«. ²⁾

¹⁾ Thøger Jensen: »Kong Frederik IVs Skoler«. Aarhus 1921, S. 41-43.

²⁾ Sst. S. 45—46.

Lad mig her indskyde, at der altsaa heller ikke oprindelig var henlagt en Marklod til Linæa Rytterskole. Det skete først senere. Hvornaar kan ikke afgøres, men Skoleholder Schandorff, som vi senere vil komme til at omtale, havde en Skolelod til Brug. Det tidligere omtalte Kort af 1792 med tilføjede Forklaringer fortæller om »en Jordlod ved Mollerup Skel nordøst for Byen«. Den var ca. $\frac{1}{2}$ Fjerdingvej ude sønden for Silkeborg-Aarhus gamle Landevej. Og der fandtes den ogsaa i min Barndom. Den var ca. 6 Tdr. Land stor og havde Hartkorn 4 Skp., 3 Fdk., $1\frac{1}{2}$ Alb. Da var den dog gennemskaaret i Øst og Vest af den nye brede Landevej.

Over Skoledøren var anbragt den bekendte Sandsten med sin Indskrift, der er hugget af Stenhugger Heinbrodt paa Kongens Nytorv, og som fastholdtes med en Jernkrampe.¹⁾

Det har sikkert været med Undren, de Linæa Bønder saa Bygningen rejse sig. Og det har vel nok været en Mærkedag i Byens Historie den Dag, den stod færdig og overleveredes til Kirkeinspektøren ved en Synsforretning, der formentlig her som andetsteds, udførtes af Provst, Præst og et Par Haandværkere.

»Oprindelig var der ikke Brønd ved alle Skoler, Læreren har da hentet Vand ved Gadebrønden«. ²⁾ Ved Linæa Rytterskole har der dog sikkert altid været Brønd: en af Kampesten opsat ved Gadedammen i den sydlige Ende af Haven, den fandtes endnu der i min Barndom.

Kakkelovnen har først været muret af Kakler. Men senere — maaske ikke mange Aar efter Opførelsen af Skolen — er man gaaet over til Jernovne, som vist blev støbt i Dikemark Jernværk i Norge. De var tegnede af Kirkeinspektør Helt og vejede $1\frac{1}{2}$ Skippund. Maaske har Linæa Rytterskole gennem Kirkens Midler faaet en saadan anskaffet. I min Barndom havde Skolen dog en anden Kakkelovn, en væl-

¹⁾ Indskrifterne paa Stenen og over Dørene i Husets Indre kan læses i Th. Jensen: Kong Frederik IVs Skoler. Aarhus 1921. S. 48—50.

²⁾ Sst. S. 46.

dig tre-Etages Indretning med et Aarstal inde fra det 18. Aarh. et Sted, som slugte store Bunker af de leverede Tørv uden at yde større Varme som Vederlag.

Der var hvad Husrum angaar egentlig sørget godt for Skoleholderen i den smukke Rytterskole. Selve den hvidtede, af tre ret store Vinduer oplyste Skolestue, som tog hele Husets Bredde og en stor Midterpart af dets Længde, var naturligvis ikke særlig rummelig, naar Hensyn tages til de 106 Børn, som skulde søge den, og i Samligning med de Skolestuer, Nutiden indretter, noget utilstrækkelig. Men med Henblik paa dem, der hidtil havde rummet Almuens Børn — og her da sikkert ogsaa den Poulsen-Fischerske — de smalle lavloftede Indretninger, var den nærmest flot.

Det tarveligste af det hele var Inventaret i Skolestuen. Men her maa som Undskyldning erindres, at Datidens Latinskole var Forbilledet, og dette naaede — det kan paa den anden Side være sagt til Almueskolens Ære — Rytterskolen ved sine primitive Skolemøbler. Det bestod — efter Planitz' Opgivelse — alt i alt af 2 Borde og 7 Bænke, »lange og korte«, hvortil var medgaaet »2 Tylder 6 Alen Deler«, og disse Møbler hvilede paa Pæle, som var nedrammet i Gulvet, altsaa ikke til at flytte.

Hvad Chr. Bagger har haft af Indbo til at flytte ind i sin Del af Rytterskolen, vides ikke, men det kan vel forudsættes, at det har været nogenlunde den samme Forsyning af Sengetøj, »Trævarer« »Jernfang« o. s. v. som det, Datidens Bønderboer opviser.

— — At Rytterskolerne i Almindelighed er blevet vel vedligeholdte, er øjensynligt, ellers havde de vel ikke præsenteret sig saa smukt, som de gør nu efter et Par Aarhundreders Forløb. For Linaa Skoles Vedkommende er der fra 1740 i Justitsprotokollen opbevaret en Regning paa en Reparation, som er foranstaltet paa Foranledning af Skolens (og Skolernes) Overopsyn, Stiftamtmanden og Biskoppen. Det blev foretaget af Amtmandens Fuldmægtig Chr. Gundorph — et i Afhandlingen om Retsvæsenet nævnt Navn — E. Kiær og Fr. Bertelsen — formodentlig et Par stedlige Haandværkere.

For Tømrerne har der intet været at gøre. Spænde-træer, Hane- og andre Bjælker har været i god Orden.

Snedkeren har lagt nye »Understykker« i Vindues-Rammerne. Det løber, med Arbejds-løn, op til kun 4 Mark, og da det er 8 Skilling pr. Ramme, oplyser Udgifterne altsaa ogsaa, at der har været 8 Vinduer i Skolehuset. Derudover har Snedkeren sat en Fem-Alens-Fjæl, som koster 10 Skill., ind i Køkkendøren og slaaet 20 Søm i Loftet, hvilket andrager 5 Skill. Sammen med Arbejds-løn — 12 Skill. — løber det op til 1 Mark 11 Skill. Den hele Snedkerregning bliver en lille Daler: 5 Mark 11 Skill.

Murermesteren lægger fire nye Tagsten (à 6 Skill.) op, »udspækker« Bagerovnen og »hvitter« Skolen indvendig. Hertil medgaar 6 Skp. Kalk (1 Mark 8 Skill.) og til Arbejds-løn 2 Mark 8 Skill., det bliver 5 Mark 6 Skill.

Glarmesteren sætter 7 Ruder à 2 Skill. ind og retter paa Blyet, hvilket beløber sig til 2 Mark 14 Skill.

Endelig reparerer Smeden i Byen paa Nøglen til Skole- og Gadedør samt Laasen til den sidste. Det bliver ialt 3 tynde Fireskillinger. Og den samlede Reparation paa Skolen bliver i det Aar i gl. Mønt 2 Rdl. 2 Mark 11 Skill. — det vil sige smaa 5 Kroner i vore Penge.

— — At det med Chr. Baggers Ansættelse er gaaet til som i de øvrige Rytterskoler, er jo selvfølgelig. Til Skoleholdere foreslog Biskop Worm, der som bekendt havde en stor Andel i Rytterskolens Fremvækst »at tage skikkelige og gudfrygtige Studenter, naar de haves«, men i Mangel af disse »andre verdslige Personer, som fører et skikkeligt Levnet og er vel oplært i deres Saligheds Kundskab«. Den kongelige Instruks angaaende Ansættelse kom til at lyde saaledes, at den af Præsten til Skoleholder foreslaaede Person skulde kunne »oplære Ungdommen i Doctor Luthers liden Chatekismus samt regne og skrive«, og han skal af Provsten »udi Amtmandens Overværelse«, examineres, og først, naar han der er »dygtig befunden«, antages af Amtmanden og Provsten.

Da det imidlertid her drejede sig om Lærere til 240 Skoler, har Studenterne — paa Grund af den ringe Løn, der bødes, og de lange Udsigter, der ofte kunde være til Forfremmelse i Degneembeder — ikke kunnet slaa til, saa man i de fleste Tilfælde maatte nøjes med »verdslige« Personer, der ofte var overdrevent verdslige og førte mange Unoder med sig fra deres tidligere Næringsveje. Det var altsaa ofte kun en ringe Garanti for Mandens Brugbarhed, at han blev fundet brugbar af Provst og Amtmand. Og det var da heller ikke fuldt betryggende, det tredobbelte Tilsyn, han var underkastet: Præsten en Gang om Ugen — foruden det, han førte ved Katekisationen i Kirken om Søndagen — Provstens en Gang hvert Aar og Biskoppens hvert tredie Aar. Gamle aftjente Soldater, afbrugte Skrivere o. lign. er det jo ikke altid nemt at faa opdraget til gode Skoleholdere.

I Linaa fik man en Studiosus, den tidligere omtalte Christen Bagger. Iflg. Kirkeinspektør Morvilles Indberetning om Kirkernes Indtægt og Udgift for Aarene 1722—23—24 ses det, at denne Mand — som de øvrige Skoleholdere i Rytterdistriktet — faar 24 Rigsdaler aarlig af Kirkekassen.

Jeg har tidligere nævnt, at Bagger sikkert ikke hørte til de daarligste blandt de Skoleholdere, som Rytterskolen fik. Herom vidner da ogsaa Biskop Hygoms Bedømmelse i hans Visitatsberetning fra Linaa Skole i 1740. Han siger, at »Ungdommen fandtes her noget bedre undervist end paa de to forrige Steder« (Røgen og Gjern), og at »Degnes og Skoleholders Forhold var intet paa at sige«. Og efter hvad der vides om Mag, Clemen Poulsen, kan man nok gaa ud fra, at han har været en duelig og samvittighedsfuld Tilsynsmand, som har forstaaet at holde sine Skoleholdere i et godt Trit. Ikke mindst i den Del af Ungdommens Oplærelse, som foregik i Kirken. Om Magisterens Forhold her foreligger der fra Biskop Hygom en Indberetning til den højeste kirkelige Styrelse for Aaret 1741. Det hedder heri, at Magisteren »paa de Tider af Aaret, som baade han selv og de Unge for Kuld har kundet taale at forblive i Kirken,

er næsten hver Prædike-Dag bleven i en af Kirkerne (Linæa og Dallerup) af ham selv holdt Catechisation, og at ikke Degnen eller Skoleholderen skulde blive derfra ganske afvandre, har han imellem ladet en af dem i sin presence informere de unge. Derforuden bliver hver Søndag fra Prædikestolen fra Fastelavn til Martini et Stykke af Catechismo forklaret, med mindre der indfalder Lig-Prædiken, der betager Tiden. Med denne Maade — — har han continueret i 40 Aar og derforuden om Vinteren at have taget de Unge i Særdeleshed til communionen, og da paa den Dag de gik til Skriftemaal holdet et examen med dennem for derved at opvække deres Devotion«.

Man kan vel altsaa af dette og andet ogsaa slaa fast, at Chr. Bagger ikke har faaet Lov at sove ind under sit Arbejde i Skolen, ligesom Cl. Poulsen ikke har hørt til de forsømmelige Præster, der for deres Efterladenhed i Tilsynet kunde mulkteres i stigende Skala med 5, 10 og 15 Rdl., og om dette ikke hjalp, droges til Ansvar med Klage til Regeringen.

I hvor stort Tal og Omfang de 106 Børn og de senere Tidens Skoleungdom har søgt den kongelige Lærestalt, er det mig umuligt at gøre Rede for. Men det er vel sandsynligt, at Forholdene i Linæa paa dette Punkt har formet sig som i de fleste andre Sogne Landet over. Skoletvangens Indførelse har vel ogsaa mødt Modstand her. Ligesom der i sin Tid af Almuen protesteredes — den Gang ofte blodigt — mod Skatter til Kirken og andre nye Paalæg, saaledes er den sikkert ogsaa kun nødtvungent og tvunget af Overmagten gaaet til at svare Skole-Skat af forskellig Art og taale det Indgreb i dens Dispositions-Ret over Børnene, hvor det gjaldt det Arbejde, disse udførte hjemme i Gaard, Bol og Hus.

Skoletiden var jo lang. Den begyndte med det femte Aar. Og det daglige Arbejde beslaglagde fra Paaske til Michaelis (Mikkels) Dag Tiden fra 7—11 Formiddag og 2—6 Eftermiddag, og fra Michaels Dag til Paaske fra 8—12 og 2—4. Ganske vist gaves der for Børn over 8 Aar den Lempelse, at de fik den halve

Dag fri, skiftevis Formiddag og Eftermiddag, men alligevel: det var et Indgreb i Børnenes Medhjælp i Hjemmets Arbejde, og det er højst rimeligt, at der, hvad Forsømmelser angaar, har været rigelig Brug for Formaning fra Mag. Clemens Side, og om denne ikke virkede, Straf fra Amtet med Pengebøder og Fængsel. Den højeste Straf her: »aabenbar Skrifte«, har iflg. Kirkebogen, hvor denne Fremstilling blev indført, dog ikke været anvendt. Man ved intet sikkert om Rytter-skolens og Bøndernes Forhold til hinanden paa dette Punkt.

Angaaende Arbejdet indenfor Linaa Rytterskoles fire hvide Vægge, kunde jeg maaske indskrænke mig til at henvise til den kong. Instruks af 28. Marts 1721, paa hvilken Dag Frederik IV fyldte de halvtreds Aar, og med hvilken han altsaa tillige daterede Rytterskolenes Fundats. Men da sikkert kun faa af mine Læsere har denne Instruks ved Haanden, vil jeg kortelig nævne de Hovedpunkter i Instruksen, som vedrører Undervisningen og ikke allerede er nævnt, og som Chr. Bagger og de følgende Skoleholdere altsaa arbejdede efter. Der er i den adskillige fortræffelige pædagogiske og humane Tanker, som ogsaa Nutidens Skolevæsen med Held vilde kunne bygge paa.

Skoleholderen skal, »om der skulde findes nogle fattige, forladte fader- og moderløse Børn, som ingen Tilhold have, men leve af Almisse«, være lige saa omhyggelig for dem, som for de andre Børn — han bør ikke reflectere paa Forældrenes Tilstand og Formue, men hans eneste Øiemærke skal være, at faa de hannem anbefalede Børn — — forsvarligen underviste«.

Men han skal ogsaa uden Persons-Anseelse paase Skoleforsømmelserne. »Bliver Børnene uden Forældrenes Viden borte fra Skolen, da skal han give Forældrene det tilkende, som da med Ris straffer dem«. Er Forældrene selv Aarsag til Forsømmelserne, skal han melde det til Præsten, som da har at kalde Forældrene for sig og »foreholder dennem saadan deres Forseelse, hvorved de giver Aarsag, at Børnene ikke oplyses i den saliggørende Guds Kundskab og intet

lære, hvormed de i sin Tid kunde tjene deres Konge og Fæderne-Landet. Hjælper dette ikke, da skal Sagen gaa til Amtmanden, som da lader besørge det fornødne med Mulkt og Vand og Brød.

Hver Morgen skal Skoleholderen begynde med Bøn »saaledes, at der først sjunges en Morgen-Psalme, siden læses Morgen-Bønnen samt et Capitel af den hellige Skrift, og endelig sjunges en poenitenses eller anden aandelig Psalme; medens Morgenbønnen læses, skal alle tilstedeværende Børn ligge paa deres Knæ, og bør han se til, at Børnene imidlertid med Andagt sjunge Psalmerne, bede Bønnerne og høre Guds Ord læse, dog tages herved i Agt, at efter Vejrets Beskaffenhed om Vinteren, naar det er ondt Vejr, da ikkun sjunges et Par Vers af en Salme, paa det at Børnene ved Lys-Aften kunde hjemkomme og ej ved Sne-Fog og udi Mørke skal komme til Skole.

Naar Morgen-Bønnen er holdet, skal han straks begynde at læse for Børnene, men siden saavel Piger som Drengene møde i Skolen, saa bør han se derhen, at Drengene sidder ved et eller flere Borde for dem selv, og Pigerne for dem selv, saasom de ingenlunde maa sidde blandt hverandre«.

Angaaende det, selve Undervisningen omfattede i Rytterskolen, da hedder det, at han skal med al Flid lære Børnene Doct. Luthers liden Catechismus, hvilket de bør vide Ord for Ord at oplæse uden ad, uden den i Stiftet brugelige Forklaring, hvilken han ej skal vænne dem til at lære saaledes uden ad, at de binde sig til Ordene, men han bør tit og ofte forandre Spørgsmaalene til dem, saasom det er bedre at kunne gøre forrede for Meningen, end at de kunde læse Ordene op uden at forstaa dem.

Alle Børnene skal han desforuden lære at læse inden i Bøger, som han og tillige, naar Forældrene det begærer, bør informere dem i at skrive og regne, hvorfor Forældrene da betale ham for et Barn maa-nedlig otte Skilling Danske til Skrive-Materialer, men for Læsningen betales intet.

Som Læsningen om Morgenen begyndes med Sang, Bøn og Guds hellige Ords Læsning, saa bør den lige-

ledes om Aftenen endes, da der først sjunges en aandelig Psalme, hvorpaa alle Børnene nedknæle, medens Aften-Bønnen læses, siden læses et Capitel af den hellige Skrift, og endelig endes med en Aften-Psalme, saa skal og, førend Børnene gaar af Skolen om Middagen, læses for dem af Lov-Bogen efter Tidens Beskaffenhed 2, 3 à 4 Artikler«.

Den boglige Hjælp, selve Skolen ejede, og som Skoleholderen i sin Undervisning kunde støtte sig til, var meget ringe. Iflg. Instruksen anskaffedes til hver Skole 100 A.B.C.er, 100 Katekismer og senere en Bibel og maaske senere nogle »Forklaringer« og Salmebøger. I Linaa og Toustrup Skolekredse fandtes dog en Del ud over det forordnede Antal. Til den tidligere anførte af Biskop Hygom givne Indberetning har Cl. Poulsen ogsaa meddelt, at han »i det Haab, at den tilvoksende Ungdom skulde gøre sig med Tiden den almindelige Catechismes Forklaring bekendt, haver han foræret til hver af Skolerne 12 Stykker — —«.

Han følger desværre mistrøstigt til, at »han har — — fundet faa Forældre, der har villet gøre den Bekostning paa deres Børn at købe den — « en Ting, der jo kunde pege i Retning af den tidligere udtalte Formodning om, at Bønderne ikke saa med afgjort Velvilje paa Skolens Arbejde.

Angaaende Disciplinen i Rytterskolen foreskrives det Skolemesteren, at han maa »for alting give nøje Agt, at de ikke bande, bruge Skælds-Ord og utugtig Snak eller støje, kives og slaas, men finder han en eller anden af dem dermed at forse sig, da straffer han saadanne med Ord, og foreholder dem alvorligen, at de i Skolen bør sidde stille og med Agtsomhed, uden at fortørne Gud eller forarge hverandre — — —« og »han maa ingenlunde med Hug og Slag ilde medhandle Børnene, men deres Fejl skal han paa lemfældigste Maade søge at rette, findes nogen uflittig i at lære, da lader han saadan en sidde længere i Skolen end de andre, dog bør han gøre Forskel mellem Børnenes Nemme, med hvilket en kan være bedre begavet end den anden, og derfor i kortere Tid fatte

det, som en anden maa have langt længere Tid at lære. Vil hans Formaninger og den maadelige Straf, han lader Børnene udstaa med at sidde længere i Skolen end de andre intet hjælpe, siger han det til deres Forældre, af hvilke eller af ham i deres Nærværelse, de da med Ris efter deres Forseelses Beskaffenhed straffes«.

Naar Skolen er sluttet, har Skoleholderen intet Ansvar for Børnene, da skal »de Børns Forældre, som ikke bor i den By, hvor Skolen holdes — — lige saavel som de Børns Forældre i den By, hvor Skolen holdes, selv drage Omsorg for at faa Børnene af Skolen hjem«.

Det kan til Tider have været en ret besværlig Opgave, naar det drejede sig om Børnene fra den vestligste Ende af Linaa Sogn.

Skolemesterens Pligter udenfor Skolen fastsattes ogsaa. Han skulde sørge for, at Børnene fra hele Sognet, »Søndagene og Helligdagene samt Maanedes-Bedegage møder i Kirken til Prædiken og Catechisation«. Ogsaa naar Biskop og Provst møder frem til Visitats og overhører, skal han dele Børnene i Klasser efter det, de har lært, og være til Stede »for at stande til Rette, om noget paa hans Undervisning kan være at sige«. Og han skal da ogsaa staa Skoleret selv, idet det højeste Tilsyn »lydeligen« »tilspørge ej alene Provsten, Præsten og Degnen, men endog den ganske Menighed, om de noget paa Skolemesteren vide at sige, som om han enten er forsømmelig i sit Embede eller uskikkelig i sit Liv og Levned«. Og viser der sig da at være noget i Vejen med Manden, og det ikke er paatalt af Præst og Provst, skal han »den-nem reprimandere«. Skoleholderen selv vil — om det paaklagede er af grov Art »uden videre Proces — — være at cassere«.

Til Skoleholderens Opgaver udenfor Skolen hørte da ogsaa, at han efter Udgangen og ved Altergangen, »een eller tvende Gange om Ugen skal gennemgaa deres Børne-Lærdom med dennem, paa det de ej skulde glemme, hvad de tilforn havde lært«. »Begære

og nogen — — at vorde — — underviste i at regne og skrive, maa han dem det ikke nægte«.

Og endelig: »Saafremt en Del af de til Land-Milit-sen indrullerede eller og andre fremmede Mennesker nys komne til Sognet, skulde findes saa grove og uoplyste i deres Saligheds Sag«, at Præsten ikke kan tage dem til Alters, da skal han undervise disse, saa Præsten kan antage dem.

— — Lønningsgrundlaget var ved den Linaa Rytter-skole, som alle andre Steder i det væsentlige Hartkornet. Til hver af de 20 kongelige Skoler i Skanderborg Amt var udlagt 238 Tdr. Hartkorn. Egentlig skulde der have været 280 Tdr., men som Godtgørelse for de manglende 42 Tdr. fik Skoleholderen af Kongens Kirkers Kasse 3 Rigsdaler 6 Skilling.

Iøvrigt var Lønnen jo: 24 Rdl. kvartalsvis, af Kongens Skove 3 Læs (Skovlæs) Brændetræ, af hver 20 Tdr. Hartk. (Bøndernes) 1 Læs Brænde, af hver Td. Hartk. til Skoleholderens Kreaturer et Lispund Hø og et Lispund Halm og om Sommeren Græs til 2 Køer og 6 Faar (altsaa i Fællesdrift) af Husmænd med Børn i Skolen 2 Dages Arbejde eller 1 Mark i Penge. Endelig var Skoleholderen fri for alle mulige Skatter og Paalæg.

Ud over dette kunde Skolemesteren intet fordre. Gjorde han det, og det blev ham overbevist, burde han »uden al Invending miste sit Embede«.

— — Hvor længe Chr. Bagger var Skoleholder i Linaa, ved jeg ikke. Og hans Dødsaar er ikke optegnet i Linaa Kirkebog. Han maa altsaa ikke være død i sin Skolekreds. Ifølge Hostrup-Schultz Optegnelser om Degne og Skoleholdere, skal han være afgaaet ved Døden 1748, og hans Hustru Aaret efter 1749. Hvorfra Hostrup S. har sin Viden her, ved jeg ikke, da han ikke opgiver sin Kilde.

Først i 1782 træffer jeg igen et Skoleholdernavn. Kirkebogen i Linaa meddeler da, at Skoleholder Michael eller Michel Schandorff har sit første Barn i Kirke. Navnet Mich. Schandorff peger tilbage mod den Kapellan Michael eller Michel Schandorff,¹⁾

¹⁾ Aarbøger 1922 S. 190.

som Cl. Poulsen i sin Alderdom (1744) fik Lov til at holde. Han sidder, som ogsaa tidligere meddelt fra 1744 Cl. Poulsens Embedstid ud og langt ind i Chr. Gybergs til 1773, da han dør. Han havde — i Følge Wiberg — en Søn, Michael eller Michel, der blev født i Linæa 1755. Det er højst sandsynligt, at de to Michael'er er Fader og Søn.

Denne har altsaa Barn i Kirke 1782. Og da har han allerede været ansat en Tid, da han i 1781 er antegnet som Fadder for Christen Nielsens Søn, Niels, sammen med Niels Høgs Kone Ane. Han ses endnu fire Gange at have været Daabsvidne: atter i 1781 for »ung Christen Pedersens« Søn, Søren, 1782 for Christen Nielsens Datter, Maren og Seign. Jens Hasselbalchs Søn, Andreas — her i Følge med Laurids Bastrup fra Skovsrod, en Monsr. Tullipac fra Alling samt de to Kvinder fra Linæa, Præstens Datter Hylleborg Gyberg og Madam Cathrine Bierring (vist Skovrider-Enke) — og endelig 1790 hos »Christen Skomager«, der faar sin Datter Ane Kirstine døbt, her er han i Bondeselskab: Niels Hansen, Jens Bak, Rasmus Lotterup og Niels Høgs Kone.

Ved sit eget Barns Daab — Barnet døbes til Navnet Michael ligesom han selv — og Drengen har til Faddere: Faderens Kollega i Virklund, Skoleholder Jens Christensen, Christen Nielsen og Niels Høg, Linæa, og bæres af en Jomfru Bang sammesteds.

I 1785 anføres hans Hustru som Fadder i Kirkebogen som »Michel S. Kone, Maren«. Hun har da formodentlig været bondefødt.

Michel Schandorff dør 1806.

Han syntes at have været en dygtig Lærer. Ialtfald giver Biskop Janson ved sin Visitats i Linæa 1802 et smukt Vidnesbyrd. Han siger, »at tvende her værende Skoleholdere (den anden har været fra Toustrup Rytterskole) gøre hvad de kan til Ungdommens Undervisning, hvoraf den Dag hørtes meget fornøjelige Prøver i en talrig Forsamling«.

— — Her skulde jeg altsaa, ifølge den Plan, jeg har fulgt i den lange Række Afhandlinger om mit Fødesogn Linæa, slutte. Jeg har paataget mig kun at

føre Skildringen op til Aar 1800. Jeg vil dog tillade mig at nævne de tre første af det 19de Aarhundredes Lærere. Man tilgiver mig maaske Overskridelsen, naar jeg aabent vedgaar, at det er for at faa min Faders Navn med i min Omtale af den gamle Rytterskole, jeg gør det.

Efter den Schandorff, jeg nu lige har omtalt, følger hans Søn, som er det Barn, der fødtes ham i 1782. Han sad i Embedet til Aar 1836, da han afløstes af Lærer i Sorring, Jens Peter Winding, der 1835 var bleven gift med Schandorffs Datter Dorthea. Efter Winding fulgte saa i 1847 min Fader Niels Egeberg, som var Lærer i Linaa til 1879.
